

152121

ІВАН ФРАНКО

СОН КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА

ДРАМА-КАЗКА У 5 ДІЯХ

зі вступом і примітками

ПЕТРА ОЛ. КОСТРУБИ

Л Ъ В І В 1929

Накладня Укр. Книгарні й Антикварні
у Львові, вул. Рутовського 22.

СОН КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА

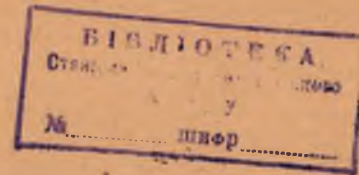
ІВАН ФРАНКО

СОН КНЯЗЯ СВЯТОСЛАВА

ДРАМА-КАЗКА У 5 ДІЯХ

зі вступом і примітками

ПЕТРА ОЛ. КОСТРУБИ

Л Ъ В І В 1 9 2 9

Накладня Укр. Книгарні й Антикварні
у Львові, вул. Рутовського 22.

НБ ПНУС

152121

ВСТУП

»Сон князя Святослава« друковано 1895 року у львівському журналі »Життя і Слово« (том III. ст. 21—45 і 182—215), що його видавав сам Франко. Того-ж таки року видала драму редакція особною книжкою — як з вип. нової серії Літер.-наукової Бібліотеки.

Як не ціла драма то хоч перші два акти були готові вже в 1894 р.: 1. січня 1895 писав Франко до М. Драгоманова, що дає їх у першу книжку журналу на той рік. Докінчення мало піти у другу.

В основу твору поклав Іван Франко один епізод із легендарних пригод Карла Великого, про які розказується в середньовічній німецькій поемі »Karlmeinet«¹⁾.

Зміст цього розділу старонімецької епопеї, що цікавить нас із огляду на генезу Франкової драми, такий:

¹⁾ Ця поема зложена з циклю т зв. мандрівних оповідань, що розказуючи про подібні, часто чудесні й неприродні, пригоди й ситуації переходять із одного краю в другий прикладаються до всяких визначних історичних чи легендарних осіб. Героями цього циклю, знаного майже в усіх європейських народів, виступають у Греків і південних Славян Константин В. або його батько, легендарний засновник Царгорода, — у Німців Карло Великий. В українській усній словесності в цих оповіданнях виступає або безіменний „Король“, що може також первісно означав Карла Великого, або вони прикладаються до інших героїв народних, прим. до Семена Палія чи Олекси Довбуша.

Коли цісар вернувся з виправи на Компостеллю (в Іспанії) назад до Інгельгайму над Реном, з'явився йому у сні ангел — і наказав покинути палату та йти красти. Цісар ізразу вагався, але як ангел тричі повторив цей приказ у божім імені, рішився його виконати. Збирається отже, сідає коня й виїздить сам один, взиваючи Бога на поміч. По дорозі стрічає равбрітера Елеґаста, свого давнього вазала, прогнаного за якусь дрібну провину. Карло пристає до його ватаги — й оба вибираються красти до замку цісарського шваґра Екеріха фон Екермунде, що, як каже Елеґаст, не дуже вірний цісареві, та ще й людей кривдить. Тайним входом дістається Елеґаст до замку; там при допомозі чар-зілля підслухує розмову когутів, які кажуть, що тут є цісар. Елеґаст говорить це Альбрехтові (так назвав себе перед ним Карло), але той висміває його легковірність — і радить кінчати діло. Вже в замку Елеґаст підслухує розмову Екеріха з жінкою й довідується з неї про змову на життя Карла. Чесний розбійник хотів би повідомити цісаря, але боїться стати йому перед очі. Ратує його з клопоту «Альбрехт», що обіцяє сам повідомити цісаря про небезпеку. Він вертається в Інгельгайм, бо вже знає чому ангел велів йому йти красти. Приготований на напад цісар відбиває легко Екеріха й бере його в полон. Покликаний проти нього на свідка Елеґаст по тодішньому звичаю стає з ним до бою, з якого виходить побідником. За заслуги дістає його жінку й замок.

На цій оповіданні збудував Франко свою драму, пропустивши лише деякі деталі, що сталися невідповідними з хвилею, коли дію перенесено на український ґрунт.

Особи Франкової драми всі фантастичні; імена їх зачерпнув автор переважно з устної словесности (билини), крім деяких, які хоч знає українська історія, то в поданому часі дії (початок XII стол.) вони є анахронізмами (Святослав, Всеслав, Добриня і др.)

Не будемо тут давати оцінки твору; зазначимо лише, що автор через уведення нових осіб і сцен, незнаних німецькій поемі, старався заповнити браки композиційні, що випливали певно з компілятивного характеру німецької епопеї. Для кращої експозиції драми введено постать Предслави, для тіснішого пов'язання з акцією заангажовано ватагу Овлура до обори княжого замку і т. д.

Провідна ідея твору характеризується найкраще словами Овлура, що набирають особливого значіння через уміщення в останньому вірші:

»Хай згине, хто кровавить Русь роздором!«

* * *

Крім тексту «Karlmeinet-а» маємо як прицинок до генези «Сну князя Святослава» один лист Івана Франка²⁾ настільки характеристичний для цілої Франкової творчости, а з окрема для цієї драми, що годиться тут подати найцікавіше з нього. «Я вдачею своєю далеко більше романтик, ніж реаліст. Всі річи реального змісту, які я писав, справляли мені при писанню далеко більше муки, прикрости, зде-нервовання, ніж ті романтичні «скоки», при котрих я просто спочиваю душею. Таким (від)починком, такою рекреацією був для мене й Святослав. Впрочім... тема сама, взята зі звіс-

²⁾ До Мих. Драгоманова — з 13. III. 1895.

ного середньовічного *Dit de l' empereur* (у мене з німецької версії в поемі *Karlmeinet*) видаєсь мені високопоетичною. Та се, звісно, мій особистий суд. Мені ходило, щоб зробити річ здатну для сцени, а надто таку, при котрій би я не мав тих обридливих драч із цензурами, які мусів переходити з моїми драмами з сучасного життя...»

Стільки говорить про гезу свого твору сам Франко. Крім того, додана до першого книжкового видання »Посвята« каже заключати ще про інші психологічні чинники, що причинилися до написання драми, про якісь аналогії між фабулою твору і власним життям. Але які це були звязки, які асоціації чи рефлексії будила в душі поета стара історія, вичитана в середньовічній поемі, цього досі ніхто не вяснив — і покищо вяснити не може, поки не буде зібрана й докладно вистудіювана ціла рукописна спадщина поета, його кореспонденція й інші пам'ятки.

ПОСВЯТА

У сні турботному, важкому
І я отак колись лежав,
Без діла — діла я бажав,
Без труда — чув у тілі втому.

Кругом мене клубилась зрада
І зависть-гадина повзла;
На розграні добра і зла
Мене держала мрій принада.

В тім сні, в тім соннім отупінню
Твій вид явивсь мені нараз
І серцем моїм він потряс,
Мене ударив по сумлінню!

Пронята розкішшу і жахом
Душа збентежилась украй,
Почула крик: „Вставай! Вставай!
Спіши до цілі темним шляхом!“

Я пізнавав, пройнятий дрожжу,
В твоїх очах, в твоїм лиці
Найкраще все, що на віці
Любив я й полюбити можу.

І був огонь такий могучий
І розказ був у тих очах,
Що перемиг мій сон і жах
І пхнув мене у вир кипучий.

У вир життя і труда й бою
Вогнем тим пхнутий я пішов,
Відвагу й силу віднайшов,
Хоч сам ішов я, не з тобою.

Прийми-ж, несуджена доле,
Оці листочки з моїх рук
На спомин тих утїх і мук,
Що виплодило наше поле!

Автор

О С О Б И:

Святослав—великий князь київський, 60 літ.

Гостомисл — воєвода, приближений князя, 50 літ.

Запава — його жінка, 30 літ.

Овлур — боярин, ізгой, 40 літ.

Предслава — його жінка, 35 літ.

Діти Овлурові — німі особи.

Путята—боярин, приближений Гостомисла.

Кунаш — вояк Гостомисла.

Гарниш — слуга Святослава.

Васюта

Панюта

Трубай

Чурило

Чепіль

} розбійники.

Ангел, вояки, розбійники, слуги, народ.

Діється в початку XII віку в Києві й околиці.

ДІЯ ПЕРША.

Спальня князя Святослава. В глибині сцени направо ліжка за котарою, наліво на стіні ікона Матері Божої в золоті, а перед нею горить лямпа. Напереді з правого боку столик, зліва ніч із коминком. По стінах висять мечі, панцирі, шоломи і зброя. На столі велика книга. Вхід спереду з лівого боку. Вечеріє.

Я В А І.

Гарниш (*у дверях шемечеться, не пускаючи когось середини*).

Не можна тут! Чого вам? Гей, ви, служба!

Це що тут за порядок?

Предслава (*за дверми*). Ні, я мушу! (*Вривається до спальні з троїма малими бійцями. Всі вони одягнені в жебрачу одежу*.)

Я мушу до князя!

Гарниш. Нема князя!

Предслава. То я зажду.

Гарниш. Не тут вам місце ждати.

Тут княжа спальня.

Предслава. Я хіба не знаю?

Не бійся, ще ти в горах стадо пас, Як я тут знала кождий кут! (*Плаче*.)

О, Боже!

Що сталося зо мною! До чого

Дійшла я нині! (*Тулить дітей до себе*)

Діти, милі діти!

Ось тут колись бувала мати ваша!
Йй кланялись, давали честь бояре,
Сам князь із нею любо розмовляв, —
А нині що ми всі? Ми жебраки,
Нещасні, без кута, без кусня хліба!
Гарниш. Не розумію, жінко, що ти мовиш!
Твоя одежа вказує жебрачку,
Слова ж твої — — Та хто ти? І чого
Сюди вдираєшся?

Предслава. Де князь?
Гарниш. На ловах.
Та швидко верне, ось що лиш не видно.

Предслава. Я мушу бачити його.
Гарниш. Про мене,
Тільки не тут.

Предслава. Ні, тут! Я маю діло
Таке до нього — —

Гарниш. Це мені байдуже.
Я твому ділу не суддя. Та тут
У княжу спальню під грізньою смертю
Не смію я нікого допускати.

Предслава. Ти й не пускав мене — і будь
спокійний.

Гарниш. Вступися, жінко! Адже можеш
Хвилю заждати в снігах.

Предслава. Ні вже! П'ятий день
Чекаю я і все ніяк не можу,
Князя побачить.

Гарниш. Але-ж я не можу,
Тебе лишити тут! Та-ж, князь, як скоро
Тебе побачить, не захоче й слухать
Твоєї мови, а велить відразу
Тебе й мене закинути в тюрму.

Предслава. Вступися, не доводь мене до лиха!
Дарма! Ось тут при вогнищі
святому

Сідаю. Діти, тут при мні сідайте!
(Сідають.)

Тепер не смієш силою мене
Відсіля гнати. Відси я не вступлюсь,
Аж князь прийде. А що потому буде,
Про це мені байдуже!
Гарниш (заламує руки.) Жінко! Жінко!
Чи ти безумна? Господи, пропав я!
Ось князь надходить!
(У розпучі бігає по покою, ламаючи руки.)

Я В А П.

Ті самі, Князь і два слуги.

Князь (у дверях, обернений до слуг.
А догляньте коней!
Не зараз до води! Нехай відсапнуть.
А витрїть добре! Соколи є всі?
Слуга. Усі. Я взяв їх під свою опіку.
Князь. Глядиж! (До другого.)

А ти приглянь там за хортами!
У Босого скалічена нога.
Покличте Власа, щоб оглянув рану!
Слуга. Я вже казав покликати його.
Чи ще що нам прикажете?

Князь. Досить
На нині. Ви втомились. Відпочиніть!
А завтра суд у нас! Пришліть мені
Варнаву! Чи поладжено все,
Що треба?

Гарниш. Я доглянув пане! Все
Готове: і шатро й лавки й столи.
Слуги відходять.

Князь. А, ти тут! (Оглянувся й побачив
Предславу.) А це що?

Гарниш. (Кидається йому до ніг.) Карай
Мене чи милуй, княже! Це моя вина!
Не міг опертись їй. Така могутча,
Що виперла плечима двері спальні,

Мене зіпхнула і вийшла сюди.
Князь. Це хто такий?
Гарниш. Не знаю пане! Жінка
З дітьми. Жебрачка з виду, та говорить
Чудне таке...
Князь. Гей, жінко! Хто ти є?
Ходи сюди!
Предслава. *(Сидить)* Не встану відси я!
Ось тут при вогнищі святому буду.
Сидіти, під опікою його,
Аж доки слова не даси мені,
Що вислухаєш річ мою.
Князь. Пек! Пек!
Якийсь знайомий голос! Темно вже —
Лиця не бачу, тільки очі чорні,
Мов вуглі два там жевріють. *(До Гар-*
ниша) Світи!
Гарниш *(креше вогню.)*
Уперта дуже! А про себе й слова
Сказати не хоче. *(Світить.)*
Князь *(зо свічкою наближається до неї.)*
І лице якесь
Немов знайоме. Встань!
Предслава. Не встану, княже,
Аж поки слова не даси...
Князь. Це що знов?
Ти думаєш, що перепреш мене?
Предслава. Грізьби твоєї не боюсь я, княже.
Нехай бояться ті, що мають ще
Що втратити. Я все, що тільки мала,
Все втратила. А те, за чим сюди
Прийшла я, те мене не доторкаєш,
А лиш тебе.
Князь. Мене? А хто-ж ти!
Предслава. Слово!
Вперед дай слово, про котре благаю!
Князь. Здуріла жінка! Ну, нехай і так,
Даю те слово.

Предслава. Що спокійно все
Те вислухаєш, що скажу, тобі.
Князь. Все вислухаю.
Предслава. Сам на сам зо мною.
Князь *(підозрено глядить на неї.)*
Предслава.
Що, славний князь, великий наш герой
Побоюється баби?
Князь. Чорт не баба!
Та ну, нехай і так! А то її
Позбутись годі! Ну, вставай! Балакай!
Предслава *(встає.)*
А цьому повели — *(показує на Гар-*
ниша.)
Князь *(сплеснув у долоні.)*
Ах, це Предслава!
Овлурова — — —
Предслава. Так, княже, я Предслава!
Нещасного Овлура бідна жінка.
Спасибі, що пізнав мене нарешті,
А то сама я швидко вже не можу,
Себе пізнати.
Князь. Що з тобою дієсь?
Предслава.
Що-ж? Пропадаю! З цими хробаками
Скитаюся поміж людьми, бідую,
Слізьми вітаю ранок і слізьми
Постелю мочу вечером.
Князь. Де муж?
Предслава.
Хіба-ж я знаю? Якби не те важне
І нильне діло, що мене до тебе
Сюди пригнало, я-б тебе спитала:
Де муж мій? *(Плаче.)*
Князь. Жінко, я його не маю.
Предслава. Ти засудив його, обдер із чести,
З маєтку, з всіх заслуг, з усяких прав.
Ти пхнув його могутчою рукою

Із сонячних вершин життя людського
В безодню темну, там де вічний страх,
Де мука, ганьба. Він ізгоєм стався,
Безправним між людьми, мов вовк у лісі,
Без імени, без роду, без маєтку.

Все, все відняв ти в нього! Мов кропиву,
З города, вирвав з між людей його,
А ще мене питаєш: Де твій муж?

Князь. Ну, бачу, горе не зломало ще
Твої вдачі гордої, Предславо!
Язык твій гострий, як і був.

Предслава. Бо горе
І кривда люта все гострять його.

Князь. Про кривду, жінко, говорить не смій!
Твій муж убив Добриню воеводу
І заслужив на смерть! Не мій був суд,
А всіх бояр, що засудив його.

Предслава.
О, так! О, так! Князі святі, безгрішні!
Вони ніколи не скривдять нікого,
Бо як захочуть щось таке зробити,
То все знайдуть услужних, що за них
Візьмуть на душу гріх.

Князь. Безумна жінко.
Невже ти думаєш, що блюзнячи
Отак мій суд і праведні закони,
Осягнеш те, за чим сюди прийшла?

Предслава *(хапається за голову)*.
Ох, накіпіло в серці моїм горе,
Немов отрута, й тиснеш на язык!
Та ні! Мовчу вже! Я-ж не задля себе
Прийшла сюди. П'ять день уже чекало
Отам під брамою, щоб бачити
Тебе! П'ять день страшеної торттури,
Непевности!... А тут ніхто не хоче
Мене до тебе завести! А діло
Велике, важне.

Князь. Що за діло, мов!¹
Предслава. Кажі оцьому геть іти!
(Показує Гарниша.)

Князь. Не бійся,
Він вірний в мене.

Предслава. О, у тебе всі,
Всі вірні! Але я не вірю їм.
Як би про мене йшло, мені-б байдуже,
А це-ж про тебе, княже, діло йде.

Князь. Про мене? Ну, коли про мене, жінко,
То я зажду до завтра. Що мене
Самого доторкаєш, це для мене
Не так-то важне.

Предслава. Княже! Богом милим
Благаю тя! Не відправляй мене!

Князь. Уперта ти, то й я упертий буду.
Веди її до гридниць, Гарнишу,
Кажі погодувать її й дітей
І місце дай, щоб мали де проспаться.
А завтра рано, поки суд зачнешь...

Предслава *(падає перед ним на коліна)*.
О, княже! Батьку! Вислухай мене!
Це діло — не тебе лишень самого,
А всього краю доторкаєш!

Князь. Так?
Гарнишу! Є ще Гостомисл в палаті?
Як є, поклич його. Коли таке
Це діло, то при нім скажи!

Предслава. Ні, ні!
Ні за що в світі! При слугі отім
Скоріше, ніж при нім.

Князь. Ти, жінко, п'яна,
Або з ума зійшла. Іди, проспись!
Я втомлений і також спати хочу.
Веди, її, Гарнишу!

Предслава *(на колінах)*. Княже, слухай!

¹ Мов — говори! (від мовити).

Князь *(відвертається.)* Ні слова більше!
Предслава *(повзе за ним.)* Тут стра-
шенна — —

Князь. Годі!
Не хочу слухать! Що-ж ти став,
Гарнишу?

Веди її!

Гарниш. Ходіть! ходіть! Чи-ж завтра
Не буде час сказати все, що треба?

Предслава *(встає, ламаючи руки.)*
Пропало все! Я чую, серцем чую:
Пропало все! Добраніч, княже! Завтра..
Що-ж, може й завтра ще прийдець

сказати
Те, що сьогодні слід було. А може...
Князь. Добраніч!

(Предслава з дітьми і Гарниш відходять.)

Я В А Ш.

Князь сам..

Князь. Тьфу! Ото скажена жінка!
Мов дикий звір із ланцюха зірвавшись,
Так і вона тут шарпаєсь і рвєсь.
І що за діло це таке у неї?
Мене дотичить! Що там може бути
Між нею й мною? Ну, я не цікавий.
До завтра не далеко, будем знати!

*(Ходить по кімнаті, потім зупиняється
коло стола і глядить у кут коло печі, де
передтим сиділа Предслава.)*

Яка страшна вона отут сиділа!
Лиця невидно... Сірі лахи¹, чорний
На голові платок, лиш чорні очі,
Мов вуглі два там жевріють в загінку.

¹ Лахи — порвана стара одежа.

І голос... голос той шпигнув мене
Відразу в серце, щось таке у ньому
Збудив... О, Боже! Із-за неї в тямці
Зринає образ дорогий, коханий
Моєї жінки. Адже це вона
Предславу цю любила як дитину,
Ховала і пестила і навчала
І за Овлура за муж віддала!
Я-ж сам її малою ще нераз
І на рукав гойдав і спати клав,
Як власною дитиною втішався,
Бо власних Бог не дав мені дітей!
А нині що вона? Жебрачка! Жінка
Ізгоя! *(Хитається руками за голову.)*
Скільки це одніське слово
Нещастя, горя, муки в собі має!
А я й не думав досі так про це!
Забув про неї, засудивши мужа!
(Сидить у задумі.)

Я В А ІV.

Князь і Гостомисл.

Гостомисл.

Даруй, мій княже! Вже зовсім
зібравшись,
Щоб їхати додому, я почув,
Що ти вернув із ловів і приходжу
Тобі добраніч дати.

Князь *(встає, радісно підходить до нього
й подає йому руку, котру Гостомисл
цілує.)*

Друже мій!

Спасибі за все добре! Дуже в пору
Навідавсь ти. Чи все готове в нас
Для завтрашнього суду?

Гостомисл.

Все готове.
І до бояр гінців я розіслав.

Князь. А вісти не прийшли які?
Гостомисл. Нічого
Так важного. Лиш жалувались тут
З поблиьких сел боярські тивуни,
Що по лісах розбійницькі дружини
Волочаться.

Князь. Опять те давне лихо?
Чи мало ще повішали ми їх?
Прийдесь одять — — —

Гостомисл. Та ці не нападають
На мужиків, лиш на двори боярські
Та на купецькі валки.

Князь. Значить,
Це мужики.

Гостомисл. Здається ні, мій княже.
Оружні, в панцирях.

Князь. Ну, скоро суд
Скінчиться, ми візьмемося до них.
А про Половців не чувать нічого?

Гостомисл. Бог милував, не чуть нічого.
Князь. Добре.

Так прощавай же, друже! Поклонись
Дружині своїй! Але завтра рано
На суд прибудь!

Гостомисл. Це-ж обовязок мій.
Князь. То-то бо й є! Без тебе не рачнуть.

А знаєш, нині повернувши з ловів,
Мав я ось тут пригоду незвичайну —
Ну, та про це ми завтра!...

Гостомисл. Незвичайну.
Пригоду... А не можна-б... як твоя,
Мій княже, ласка...

Князь. Ні вже! Я втомлений,
А діло, бачиться, пусте! Не стоїть
Балакати. Добра ніч!

Гостомисл. Мій поклін!
(Відходить, вагуючись і озираючись, чи
князь не заверне його.)

Я В А V.

Князь сам.

Князь. Розбійники знов завелись. Ну що-ж,
Прийдеться вішати. Вже що як що,
А цього я подарувать не можу.
Тут милосердя, зглядів я не маю.
Пора нам до порядку привикати.
Русь двигась. По тихих хуторах,
По городах укріплених народ
Працює, здобува добро. З далеких
Сторін, із Греції, з-за моря ідуть
Купці до нас, з Венеції, з Морави,
Заморські скарби і достатки йдуть
На Русь... А ті поганці тут гадають
Під мурами столиці пліндрувати!
Чужою працею кормитись, нам
Робити встид, по всіх чужих краях!
Ні, цього я не потерплю, ні за що.
Розбоям, крадіжам не дам ширитись.
Коб тільки суд скінчивсь! (Ходить
по кімнаті.)

Я В А VI.

Князь, Гарниш.

Гарниш. Ридає дуже
Та жінка, княже!

Князь (прокидається із задуми.) Га, це ти
Гарнишу?

Ридає, кажеш?

Гарниш. Ми дали їй хату,
Дали їй постіль, подали вечерю...

Дітей погодувала, а сама
Ні в рот нічого. Спать дітей поклала,
Сама-ж по хаті біга, мов безумна,
І наче по покійнику голосить.

Князь. Не розумію, що це все значить.

Боюсь, що бідна з горя одуріла.
Гарниш. Мені здається, княже, що не так.
Вона при розумі, та щось страшно
У неї на сумлінню.

Князь. Муж її
Колись був моїм близьким боярином,
Слугою найвірнішим уважався.
Вона-ж при нас ховалась, виростала.
Не диво, що тепер, коли нещастя
Її зіпхнуло так глибоко, їй
У голові мішаєсь. Ну, та я
Не дам їй пропадати. Гріх мій був,
Що досі якимсь я забув про неї.

Гарниш. Вона не нарікає, княже мій,
Не скаржиться на власне горе. Раз,
Один лиш раз сказала: Прийде час,
Побачить князь, хто вірний був йому.

Князь. Жаль, жаль говорить це її устами.
Овлур був вірний, не перечу того.
Та що-ж робить! В якійсь безумній сварці
Вбив воеводу. Не моя вже сила
Була його від суду вберегти.

Гарниш. Про що-ж він з воеводою
сварився?

Князь. Цього ми так і не дізнались в суді.
Овлур мовчав, немов заклятий, ну,
А воевода той, мовчав, як трущ,
А більше свідків не було при тому.
Та годі вже, я спать хочу, Гарнишу,
Втомився, бігаючи за ведмедем.

Гарниш *(здіймає з князя зброю й верхню
одіж, роззуває чоботи.)*

Чи маю стіл присунути к постелі?

Князь. Так, так, присунь! Я в ліжку
прочитаю

Ще дещо з цієї книги.

*(Лягає, Гарниш присуває стіл з книгою до
постелі і ставить на ньому світло.)*

Добре, добре!
Тепер вже можеш спать іти.
Гарниш *(кланяється.)* Добраніч!
(Відходить.)

Я В А VII.

Князь *(лежить у ліжку, котара
відслонена.)*

Ах, слава Богу, що по трудах дня
Отак простягнешь чоловік! Заснути-б!
Та ні! Помолимось святому Богу!

(Бере книгу й мовчки читає, то хвиля):

А все мені ота Предслава з думки
Не сходить. Троє дитинят дрібних!
Вона-ж їх мати! Як то їй дивитись
На них, як влахах, у жебрацькім стані,
В недолі, в голоді нераз, слотою
Та снігом биті так ростуть вони!
Що буде з них? О Боже! Відверни
Оті думки від мене! Затверди,
Замкни від них моє нещасне серце!
Від цих думок, бач, одуріти можна
Мені, чужому! Що-ж то мусить бути
У серці матері! А я поганий,
Я окаянный і забув про неї!
Закон! Судили! Що значить сказати
Одне маленьке слово те: ізгой!
Невинне слово! Ще здається навіть,
Що ласку чоловікові зробили,
Бо він на смерть, бач, заслужив. Ізгой
Та й годі. А піди ти, зміряй сам
Хоч думкою безодню сліз і горя,
Що криється в тім слові!

*(Читає знов. По хвилі замикає книгу й кла-
де її на стіл.)*

Не можу більше! Господи, прости

Лінивому рабові! Верх бере
Над духом втома. (Мовчанка.)

Отакі маленькі,
А вже ізгої! Без вини своєї,
За батьків гріх, а мусять пропадати!
Ні, ні, не дам! (Павза.)

А скільки то крім них
Так само йде! Ізгої! І чи-ж зможу
Я всіх спасать? О, Господи! Вложив ти
На мене хрест тяжкий, те князювання!
Коли на те твоя святая воля,
Щоб хрест цей так болоче в саму душу,
Мені вгризався, га, нехай так буде!
Це може й ліпше так!

(Заслонює котару,, гасить світло
й засипляє.)

Я В А VIII.

(Якийсь час павза. На сцені зовсім темно.
Чути віддих князя й зітхання крізь сон. Ча-
сом вирветься йому крізь сон якесь слово
невизначне, раз чути: «ізгої!» Нараз сцена
роз'яснюється ярким світлом, являється
Ангел і відхиляє котару. Видно на ліжку
сплячого князя. Ангел бере його за руку й бу-
дить.)

Ангел (стиха.) Вставай, вставай,
О княже Святославе! Прокитайсь!
Князь (крізь сон) Ні, ні, не дам тим дітям
пропадати.

Ангел. Вставай, вставай! Не час тобі
дрімати!

Князь (прокидається.) Га! Що це? Хто
тут?

Ангел. Я! Хіба не бачиш?
Князь. Хто-ж ти такий?

Ангел. Ану лиш, придивися!
Князь (сідає на ліжку.)

Знайоме щось в очах твоїх, в лиці,
В устах — скажи ще слово!

Ангел. Пізнав?
Князь. Ах, ти це, ти! Моя єдина, люба!
Моя дружино!

(Хоче обняти його, але зараз же
опускає руки.)

Ні! Хтось інший ти!

Лице розумне і поважне, щире,
Мов брата мого! Ну, промов ще слово!

Ангел. Пізнав?

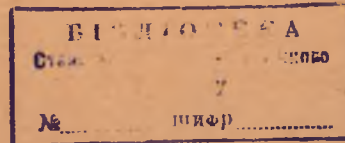
Князь. Мій брате рідний! Де це ти —
Та ні! Ті строгі черти, уста
Так міцно стиснені, ота печать
Рішучости й твердої волі
На твоєму чолі — промов ще слово!

Ангел. Пізнав?

Князь. Мій батьку! Голубе! Яка-ж це —
Та ні! Ті очі сині як васильки,
Ті ніжні уста, солодкий усміх,
Ті дитські рученьки, що обіймали
Мене за шию, поки Бог покликав
До себе їх — ох, слово лиш промов,
Нехай ще раз почую звук солодкий!

Ангел. Це я!

Князь. Це ти! Це ти, моя єдина,
Моя сердечна, незабутня доню,
Котру мені на радість Бог послав,
Та на тяжкее горе та печаль
По трьох роках опять забрав. Ох, дай
Поглянути ще раз на себе! Дай —
Та ні! Опять не те лице я бачу!
Опять якась кохана, люба постать
Зринає мов з імлі і за собою
Всю душу тягне, розкіш всю і тугу.

Так хто-ж ти справді, дивная появо?
Ангел. Я той, кого ти бачив.

Князь. І один

І другий, третій і четвертий?

Ангел. Так!

Я образ всього гарного, що тільки
Зазнав ти на віці. Що лиш було
Для тебе любе і святе й шановне,
Що радувало серце, підносило
Дух до добра, будило ясні думи,
Скріпляло чисті пориви й бажання,
Все те в мені пізнаєш і найдеш.

Князь. Чогож бажаєш ти від мене нині?

Ангел.

Приходжу з розказом до тебе. Зараз
Вставай і одягайся і надівай
На себе чорну зброю*) і оружжа,
Сядь на коня і їдь у чисте поле.

Князь. Куди?

Ангел. Про це вже не турбуйсь. Твій кінь
Сам понесе тебе, куди потрібно.

Князь. Куди-ж мені потрібно так у ніч?

Ангел. Ти мусиш їхати красти й розбивати.

Князь. Що ти сказав? Не можу вірить
Власним ухам. Скажи ще раз!

Ангел. Ти добре чув:
Ти мусиш їхати красти й розбивати!

Князь. Та якже це? Я князь! Я голова
Всіх руських владників! Я, що вважав
За свій найперший обов'язок—нищить
Без милости розбійників, злодіїв
У моім краю, я повинен сам — —
Ні, це не може бути! Хто-ж тебе
Прислав до мене з наказом таким?

Ангел. Поглянь на мене!

Князь *(глядиць, лице його виражає ніжкий
перестрах.)*

*) зброя — панцир.

Боже!

Ангел. Що-ж, чи віриш?
Князь. О Боже! Серце в грудях наче віск
Потало на той вид!

Ангел. Не думай довго!

І не питай і не міркуй багато!
Вставай і одягайся, надівай
На себе чорну зброю і оружжа,
Сядь на коня і їдь у чисте поле:

Ти мусиш їхати красти й розбивати.

Князь. Ні, ні! Не може цього бути! Не можу!

Ангел. Як не послухаєш, страшне нещастя

На тебе впаде і на весь твій край!

(Щезає.)

(В покою робитьсь знов темно.)

Я В А ІХ.

Князь сам.

Князь. Нема його. І темно. Чи це сон був?
Наскрізь мене тривога пройняла
І бе лихорадка. Я певно в лісі
Перестудивсь... Та ні, не був це сон!
Я-ж бачив тут... отут... і чув слова...
І тямлю їх... Мов гострії ножі
Вони мені у саму душу вбились.
»Не думай довго! Не міркуй багато!
Вставай і одягайся«... *(Зривається
з ліжка.)*

Дарма! Заснути

Не зможу вже. Якась рука таємна
Жене мене... Аж душно... Мов ось-ось
Щось висить наді мною. Світла!

Світла!

(Креше вогонь і запалює свічки.)

»Вставай і одягайся; і надівай

На себе чорну зброю». Мушу! Мушу!
Не можу не послухатись тих слів.

(Одягається.)

От, Гарниша-б покликати! Та ні!
Я-ж мушу їхать, красти, розбивати,
Значить—і тайком вибратися треба,
Як злодій, з власної втекти палати.
Дивнеє диво! Аж холоне серце,
Аж в голові мішається мені,
А чую, що не можу не послухать,
Що мушу їхать! Ось і чорна зброя,
Дар половецького грізного хана!

(Надіває зброю.)

Як раз мовдля розбійника! Без жадних
Знаків, лиш сталь тверда, міцна. І меч!
Немов для ката! *(Приносяє його.)*

Я готов, Іду!

Коли це дьявольська мені покусала,
То бачить Бог, з яким я чистим серцем,
Без лакомства, без заміру лихого
Іду на цю дорогу. А коли
Від Бога наказ цей мені, то хай же
Він і веде мене, куди сам знає.

(Відходить.)

(Заслона спадає.)

ДІЯ ДРУГА.

*(Ніч. Гримить і блискає. Ліс, через котрий
іде дорога. На переді сцени край дороги
великий дуб.)*

Я В А І.

Овлур *(у шоломі, панцирі, зі списом у ру-
ці і з мечем при боці; надходить із гушави-
ни і стає під дубом.)*

Хоч око виколи! Не видно! Ніч
Мов сажа чорна. А напевно-ж мусів
Хтось їхати на тім коні, котрого
Я переймив! Сідло таке багате,
Вудила срібні! Хтось не простий їхав
І певно впав з коня. Значить, він мусить
Десь бути тут. Десь близько. Певна річ,
Вже добре й те, що я коня дістав,
Та може-би іздець його для мене
Був ще цінніша добича! Тут
Край шляху я зажду. Коли він десь
Тут близько впав, то, певно, ось туди
Прийде й мені попаде просто в руки.

(Надслухує.)

Гов! Чути знов, хтось іде на коні!
Зближаєсь. Два їх? Ні, один мабуть!

(Підносить спис і намірюється із-за дуба.)

Я В А П.

Овлур. Кунаш (на коні чвалає через сцену.)

Овлур. Стій! Хто ти є?

Кунаш (шарпає коня.)

Ой лишенько! Розбійник!

Овлур (наближається.)

Злізай з коня!

Кунаш (тне його нагайкою.)

Ось на тобі: злізай!

(Бє коня острогами й пускається тікати.)

Овлур. А! Ось як ти! Так на тобі за це!

(Кидає за ним копя.)

Кунаш (за сценою.)

Ой! Ой! Ратуйте!

(Чути тупіт кінських копит.)

Овлур. А! Значить, дістав!

Тепер чень не втече мені. Там далі

Під мостом пару хлопців моїх є,

То переймуть коня. А може той

Іздець упав де близько тут? Здавалось,

Що щось мов гепнуло. Піду, погляну.

(Відходить.)

Я В А Ш.

(Хвилю сцена пуста. Темно. Гримить і блискає. З протилежного боку взходить князь, спином націупуючи дорогу.)

Князь. Ну, злий мабуть розбійник з мене буде!

Лиш що за браму міста перебрався —

І як це сталось, що ніхто не бачив,

То й сам не знаю! Брама на стежін

Розчинена була! От-би Половцям
Або Всеславові набігти! Ну,
Та я про те вже завтра з вартовими
Порозмовляю! Тільки що за браму
Я вибрався, аж разом так стемніло,
І грім загоготів і чимсь таким
Повіяло в повітрі, чимсь таким,
Мов запах трутів! Аж мені мороз
Пройшов по тілі. А мій кінь нараз
Як шарпнеться, як кинеться тікати,
Як кинеться скакати, та в боки,
Немов скажений, битись!... Що вже я
З ним сорикався! Бідний кінь! Страшно
Щось мусів бачити перед собою,
Бо трясся весь і так пищав,
Немов у вовкових зубах. Аж врешті
Разом як шарпнувся, я стратив рівновагу
І впав, а він, що вискочити міг,
Втікати кинувся і щез за хвилю.
Я впав на пень якийсь-то головою
І довго там, здаєсь, чмелів я слухав,
Аж поки знов прийшов до себе. Ось
І перша вдача в розбійницькій штуді:
Мій кінь пронав, а голова тріщить.

(Зупиняється край дуба.)

Та де-ж це я? Хоч око вийми! Темно,
Лиш шум стоїть глухий, мов моря рев.
Здається, ліс довкола! Так, ось видно
Якесь грубезне дерево. (Щупає дуб)

Еге,

Я в лісі. От тобі й талан злодійський!
Замість піти та грабувати других,
Я швидко й сам розбійникам у руки
Попасти можу! Та куди його
Тепер іти? Хоч вбий мене, не знаю!
Ще хочби кінь був, я би попустив
Йому вудила, хай іде як знає!

А то якраз і кінь пропав! От ще
Я видумав дурне та неподобне
Із-за пустого сну зриватись з ліжка
І гнатись з города бог-зна куди!

Я В А І V.

Князь під дубом і Овлур у глибині
сцени.

Овлур. Пропав їздець, немов піна на хвилі.
Чи на коні помчавсь, чи де в гущавині
Сховався? Ніч. Куди його тепер
Нащупаєш? *(Наближається до дуба.)*

Князь. От хтось іде! Невже
Розбійник?

Овлур. Що це? Чую голос чийсь!
А гов! Ти хто тут? Озивайся! Де ти?

Князь. От дурень! Наперед питає: хто тут?
А потім: де ти? Ти-б вперед спіймав,
А потім би дивився, що спіймав.

Овлур. От лишенько моє! Не маю списа!
А то я зараз би відбив тобі
Охоту, роздебендюваль оттут.

Князь. Не маєш списа? Бідний ти, небоже!
Чи маю я позичити тобі?
Ходи сюди!

Овлур *(наближається до дуба.)*
Ага, ти тут! За дубом!

На моім місці!

Князь. Так ти тут господар?

Овлур *(кидається на нього з мечем.)*
Ти той їздець, що ось туди промчався?

Князь. Го, го! Як бачу, ти не даром в лісі
Живеш! Навчивсь лицарства від
ведмедів.

Хіба-ж так чесний лицар нападає?

(Видобуває меча й відбиває його удари.)

Овлур *(натираючи дужче.)*

Я не є чесний лицар! Я плюю
На честь лицарську! Ось тобі за те,
Що пригадав мені її! *(Вдаряє на
князя.)*

Князь, *(відбиваючись.)*

А прецінь
Рука твоя про честь лицарську, знає
Ще більше ніж твої уста. Ти бешєя
Як бравий лицар!

Овлур. Смерть тобі за те,
Що похвалив мене отак! Ось на!
(Нападає.)

Князь *(відбиває.)*

Га, як господар цього місця, маєш
Все перший хід! Давай іще, давай!

Овлур *(нападає але слабше.)*
Чи чорт якийсь! Стоїть немов скала!
Мої найтяжчі, лютії удари
Він відбива, немов пером махає.
Та ні! Ще є в руках моїх потуга!
Ось на ще це! *(Нападає, б'ються
завзято.)*

Князь. Й цього мені ще мало.
Ось дай тепер мені сказати слово.
Чи так у вас рубають, як у нас?
(Нападає.)

Овлур. Ні, ти не чоловік! Ти біс якийсь!
Таких ударів я ще не видав! *(Б'ються.)*

Князь. Ану-ко так!

Овлур. Ще Бог поміг відбити.

Князь. А це!

Овлур. І з цим дамо собі ще раду.

Князь. Ну, а тепер досить уже! Піддайсь!
(Вибиває йому меч із руки.)

Овлур. От на тобі! Мій меч! Та ні, поганче,
Не дочекаєш того, щоб Овлур

Тобі піддався живцем!

(Видобуває ніж і хоче пробитись.)

Князь *(хапає його за руку.)*

Безумний! Стій!

Так ти Овлур? Скажи!

Овлур. А вже-ж Овлур.

А ти хіба чував про мене що?

Князь. І не одно!

Овлур. Хто-ж ти?

Князь. Про це потім

Дізнаєшся. Тепер скажи мені,

Що ти тут робиш?

Овлур. А ось бачиш сам

Прогнав мене наш князь, відняв мені

Все, що я мав, усе чим жив на світі —

Так що-ж мені було тоді робити?

Я скликав гарних хлопців кільканадцять

І заснував собі отут у лісі

Своє осібне князівство.

Князь. Своє...

Овлур. А так! На їх закони та прикази

Ми плюємо, а хто з них в наші руки

Попадеться, той певно легчий вийде

Чи то кишенею, чи навіть кровю.

Князь. Значить, ти став...

Овлур. Ватажко розбихак.

Дарма, мій друже! Чоловік хапаєсь,

За що лиш може. А хто тоне, кажуть,

Той і за бритву вхопиться рукою.

От так і я.

Князь. Ну, Богу мому слава,

Що дав мені зустрітися з тобою!

Овлур. Чому-ж це так?

Князь. Чи бачиш, я оце

На тім самому шляху, що і ти.

Овлур. Це що ти кажеш? Ти-б хотів..

Князь. Пристати

До твоїх хлопців — це моє бажання.

Воно мене сьогодні й завело

Сюди в той ліс.

Овлур. Яка-ж тебе причина

На це напхнула?

Князь. Князівська неправда.

І я ізгой! Зруйнований мій дім,

Побиті слуги, згibli жінка й діти!

Й моє імя з ряду живих істот

Ізмазане, а честь моя і слава

Затоптані в болото. Що на мні —

Це й є моє усе добро! Цей меч,

Це вся моя будучина. Ну, що-ж,

Приймеш мене до себе? Надіюсь,

Що сам ти бачив пробу, чи тобі

Рука моя і меч придатись можуть.

Овлур. Дай руку, друже!

Князь *(подає руку.)*

Ось моя рука!

Овлур. Та хто ти? І за що таке страшне

На тебе лихо впало?

Князь. Ох, даруй!

Занадто свіжі ще ті люті рани

У моім серці! Надто ще болить

Моя душа, щоби уста могли

Спокійно все те розповісти!

Овлур. Бідний!

Я розумію мовчанку твою

І докучать тобі не буду! В нас

Устрій свободний. Хочеш — говори

Імя своє і всі свої пригоди,

А хочеш, то мовчи. До твого серця

Нам мало діла!

Князь. Я перед тобою

Таїтись не гадаю... Тільки нині...

Овлур *(стискає його руку.)*

Досить, досить! Я розумію!

Князь. Ну,

А є у вас якийсь закон, якісь
Товариські вузли?

Овлур. Це, звісно, є!
Весь наш закон — присяга на мій меч.
Присяга, що до смерти вірний будеш
Мені і всьому товариству, що
Ні люті муки ані смерть тебе
До зради не наклонять, що мої
Всі накази сповнятимеш послухно.
На це мені ти мусиш присягти.

Князь. А якби не хотів?
Овлур. То ти мій ворог
І мусиш згинуть, як втекти не зможеш.
Князь *(звільна відить.)*
Значить — —

Овлур. Вагуєшся, як бачу.
Князь. Звісно.
Присяга, бачиш ти, страшнеє діло,
А чоловік, хоч і ізгой, та все-ж
Оце ступає на нову дорогу.
Страшна дорога! Людська кров, пожари,
Грабовання, і сльози...

Овлур. Га, коли
Боїшся...
Князь. Стій! Минуло вже! Нехай
І так! Присягну.

Овлур. Так і слід! Не бійсь!
Така сама присяга вяже також
Мене. І я для товариства все
Віддати готов в потребі, й тільки те
Приказувати повинен, що для всіх
Вважаю добрим, або що всі ви
Прирадите. Не бійся! Хоч ізгой,
Ми між собою чесні всі. Та впрочім
Побачиш сам!

Князь. Досить! Коли вже раз
Пустився я на цю дорогу, друже,
То годі вже вертати. Давай свій меч!

Оврур *(виймає з піхви меч, князь доторка-
ється його пальцями. Овлур проводить при-
сягу, котру князь повторяє.)*

Клянуса Богом і оцим мечем,
Що буду вірно я служить Овлуру,
І товариству, без вагання все
Сповнятиму, що лиш мені прикажуть,
І жадні муки ані жадні знади
Мене не склонять до невіри й зради.
(Ховає меч.)

Ну, так тепер ти наш! Тепер ти брат мій!
(Обіймає його.)

Скажи, як звать тебе? Ну мусиш конче
Своє імя правдиве виявлять.

Князь. Як так, хай буду я для вас Ставур.
Овлур. Нехай і так!

Князь. А що-ж, ватажку, нині
У вас вже рішено, куди іти
І що робить?

Овлур. Нічого ми на нині
Не думали. Там кілька моїх хлопців
Сидить під мостом, — прочі розійшлись
По селах.

Князь. І чого-ж під мостом ім
Сидіти?

Овлур. Бачиш, тут цим шляхом нині
Якісь їздці невідомі спішать
То вроздріб, то купками. Всі оружні,
На добрих конях.

Князь. І куди прямують?

Овлур. До Києва.

Князь. А ти-ж не міг пізнати,
Чи з княжої вони дружини може,
Чи деякі чужі.

Овлур. Здаєсь, чужі.
Та здалека пізнати годі.

Князь. Диво!

Овлур. От то то й є! Й мене це здивувало.
От я й засів ось тут, а хлопців своїх
Під мостом посадив. Бажалось дуже
Спіймати хоч одного з тих їздців.

Князь. І що-ж?

Овлур. Спіймав насамперед коня —
Весь чорний, срібнії вудила і сідло
Таке багате —

Князь. Ах, це певно мій!

Овлур. А перед хвилию, заким ти тут
Явився, я одного з тих їздців
Поцілив списом. Скрикнув, бачилось,
Що впав, та я не міг його найти.

Князь. Ну, як твій спис його поцілив,
То вже йому не вискочить цілому.

Овлур. Я думаю, він скрився десь отут,
Як впав з коня. А як не впав, то певно
Його на мості хлопці переймуть.

Князь. А як ти думаєш, що це за люди?

Овлур. Вже що я думаю про них, нехай
При мні це лишиться! Це, бачиш, діло
Потрохи політичне. Ну, а я
Ізгой, то що мені вже там мішатись
В політику! Нехай собі про мене
І голови ламають!

Князь. А про те
Не бійсь, цікавий! І спіймати хочеш
Одного з тих їздців.

Овлур (*неохітно.*)
От слабість людська.
Ти знаєш, чоловік як та собака:
Привикне, кажуть, бігати за возом,
То біга й за саньми!

Князь. Та цур їм всім!
От краще думаймо, куди-б їти,
Щоби добуть яку добичу нині?

Овлур. Ти, може, маєш дещо на умі?

Князь. Найшлось би. Бачиш, я тепер вночі

Підкрався під саму київську браму.
Представ собі: відперта на стежинь!
Сторожа спить уся немов побита.
Хоч викради весь Київ — не почують!
Ну, що, якби ми рушили та прямо
У княжий двір? Оба дорогу знаєм
І знаєм там всі ходи й переходи.
Там швидко-б ми набрали — —

Овлур. Годі, друже!
Це добра думка, тільки не для мене.

Князь. Чому-ж це так?

Овлур. Хоч скривдив князь мене,
Та все-ж таки йому я присягав
Буть вірним. Хоч служить йому тепер
Не можу, та проте моя присяга
Не дозволя йому робити шкоду.

Князь. Та й дивний ти! Чи-ж він завагувався
Тебе самого знищити до тла?

Овлур. Даруй, мій друже! Дуже вагувався,
Та що-ж, не міг інакше. Тут була
Ціла історія. Колись за дня
Я розповім тобі — тепер не час.
Та як сьогодні йти нам на добичу,
То ось тобі моя порада! Відси
Найближчий нам є замок Гостомисла.

Князь. Що? Вовводи княжого?

Овлур. Еге!

Князь. І думаєш, що зможемо до нього
Війти?

Овлур. Я вже віддавна маю око
На нього. Дещо й підготував. Маю
Надію, що ця штука нам удасться.

Князь. Нам двом?

Овлур. Еге! У мене хлопці добрі,
Та все-ж не те, що ти! А там потрібно
Немного спільників, найліпш одного,
Та доброго, щоб вмів мечем рубати.

Князь. І думаєш, що я — —
Овлур. Підем оба!
Я знаю вхід! До замку я піду,
Ти вартуватимеш при вході.
Князь. Добре!
Овлур. Для безпеки я покличу ще
Двох хлопців своїх, щоб за муром замку
На нас чекали.
Князь. Добре! Тільки живо!
Вже північ буде, щоб ми не спізнались!
Овлур. Ось зараз! *(Свище голосно.)*

Я В А V.

Ті самі, розбійник.

Розбійник. Ти це кличеш нас,
Ватажку?
Овлур. Так, я.
Розбійник. Це хто при тобі?
Овлур. Наш новий
Товариш, а ім'я його Ставур.
Ти був на мості?
Розбійник. Був.
Овлур. Спіймали там
Іздця?
Розбійник. Спіймали лиш коня самого.
Кров на сидлі, іздця нема.
Овлур. Значить,
Іздець десь мусить бути тут. Я списом
Посяг його. Так, слухай, друже! Зараз
Біжи на міст і накажи від мене —
Вас кільки там?
Розбійник. Всіх п'ять.
Овлур. Нехай один
Лишається на мості вартувати.
А два нехай ідуть шукать ось тут
За тим іздцем. Найдуть його, то взять
Живого, рану зав'яжуть і очі

У нього зав'язавши завести
У нашу стоянку.
Розбійник. Гаразд, ватажку!
Овлур. А ти візьми одного ще з собою,
На коней! Враз поїдете із нами.
Розбійник. Чи за добичею?
Овлур. Еге в Білград.
У замок Гостомисла.
Розбійник. Оце славно!
Біжу! От буде радість товариству!
(Відходить.)

Я В А VI.

Князь і Овлур.

Князь. Прудкі вони у тебе!
Овлур. Бо я з ними
Товариш, брат. Вони це добре знають,
Що я для себе зисків не гребу,
А де погано, небезпека, там
Я перший груди наставляю.
Князь. Дивно!
Сліпий той князь наш, що таких людей
Так легкодушно відпиха від себе.
Овлур. Ти, брате, не прогнівайсь, а одно
Тобі сказать я мушу: про князя
Ти надто так не говори... нечемно.
Я добре знаю, князь тепер на мене
Гнівний за ті розбої і коли-б
Мене дістав у руки, то напевно
Мене-б казав повісити без пощади.
Та що-ж, тепер я того й варт — Розбійник.
Та князь проте — мій пан! Князеві
Я присягав і не дозволю, щоб
У моім товаристві шарпав хтось
Його повагу.
Князь. Добре, мій ватажку!
Спасибі за науку.

Овлур. А тепер
Зажди ось тут хвилину! Я піду
По коні. Твій тут недалеко. Якби
Наспіли хлопці, хай заждуть при тобі!

(Відходить.)

Я В А VII.

Князь сам.

Ось я й розбійник! Диво! диво! диво!
Присягою звязався не покинуть
До смерти розбійницької ватаги
І слухати Овлура. Боже! Що це
Зо мною діється? Невже це ти
Навіки пхнув мене з престола в цю
Бездню? *(Стирається на спис.)*

Ех, та що тут міркувати?
Присяг — пропало! А що далі буде,
На тее божа воля! Дивний цей
Овлур! І скільки літ при мні він був,
А я не міг його пізнати так добре,
Як ось тепер за кілька тих хвилин.
От що значить: недоля спільна! Як
Вона людей зближає! *(Надслухує.)*

Стугонають
Копита! Ідуть! Це мабуть ті два
Розбійники, що з нами мають їхати
До Гостомисла красти! Боже! Боже!
Чи я би був подумав, в сні прибаг,
Що нині в ніч в компанії такій
Поїду — де? до Гостомисла красти!

Я В А VIII.

Князь і два розбійники.

1 розбійник. Гов! Хто тут?

Князь. Я, новий товариш ваш.

1 розбійник. Як звать тебе?

Князь. Ставур.

1 розбійник. А відки ти?

Князь. Із Київа.

1 розбійник. Боярин, гридень, смерд?

Князь. Боярин.

2 розбійник. Злі часи, коли бояре

Позавиділи бідним людям навіть

Злодійського зарібку, і на той

Ідуть!

1 розбійник.

Прийдеться нам опять податись

На чесних горожан.

Князь. А що-ж, це може

Не було-б так і лихо.

2 розбійник. Звісна річ,

Якби поріг не був такий високий.

Князь. Який поріг?

2 розбійник. Галузка й шнур коніпний.

Князь. Ну, це далеко чень¹ від вас.

1 розбійник. Далеко!

Сьогодні зловлять нас, сьогодні й висим.

Тут вже дарма проситись.

2 розбійник. А у мене

Є жінка й діти. Знаєте, нераз

Така мене за ними дика туга

За серце вхопить! Аж киплю, аж рвусь,

Щоби піти до них, хоч здалека

Побачить їх, хоч словечко сказати,

Одне, одніське перед смертю!

1 розбійник. Ех,

Що то про це й гадати!

Князь. Та хіба

Так і не можна?

2 розбійник. Звісно, можна-б, та

Ватажко не пускає. Дуже гострі

Тепер сторожі. Виявишся з ліса,

¹ Чень — хіба.

То й зловлять. Дуже гострий князь
тепер
У Києві, а вже для нас, злодіїв,
Розбійників зовсім без милосердя.
Князь. Погано це.
1 розбійник. Для нас погано, певно!
Та люд по селах і містах за те
Благословить князя.
2 розбійник. Для нас погано!
Сиди в лісах! Та я вже, сяк чи так,
Колись та вирвусь! Хоч на певну смерть,
А вирвуся, щоби рідню побачить.
Князь. Ей, чень то ще так страшно це не
буде!

Я В А ІХ.

Ті самі й Овлур. За сценою тупіт коней.
Овлур (кликче за сценою.) Гей, ви там! Чи
готові?
Розбійники. Вже готові.
Овлур (входить.)
Гайда на коней! Двадцять кроків з-заду
За нами! Перед замком зупиніться
У скритім місці. На мій свист біжіть
До мене.
Розбійники. Ми це знаємо, ватажку.
(Входять.)
Овлур. І нам пора, Ставуре!
Князь. Де-ж мій кінь?
Овлур. Ось тут край шляху, разом з моім.
Князь. Ну,
Пора в дорогу! Ти провадь!
Овлур. Дай руку!
(Бере його за руку. Князь нащупує рати-
щем. Оба відходять.)

Заслона спадає.

ДІЯ ТРЕТЯ.

(Спальня в замку Гостомисла. Ніч. При
дверях два хлопці зі смолоскипами, перед
іконою ляжка.)

Я В А І.

Гостомисл, Путятя, бояре, вояки,
слуги.

(Слуги виносять із сусідньої кімнати оруж-
жа, мечі, кульбаки, ратища й подають Го-
стомислові, а той роздає їх по черзі боя-
рам та воякам.)

Гостомисл (до вояка.)
Тобі меча потрібно?

Вояк. Так, меча!

Гостомисл (дає.)
Ось на! Гартований в Тмуторокані!
Носи його на славу!

(Вояк відступає на бік, пальцем про-
буючи вістря.)
Ось є панцир!

Кому потрібний?
Путятя. Дай мені!
(Бере й надіває.)

Гостомисл. Ось спис!

Вояк. У мене ще немає списа!

Гостомисл. На! (Дає.)

Ну, всі воружені?

Путятя. (озираєсь.)

Здається всі.

Гостомисл. Значиться, можна вам
в дорогу.

Путята. Дуже.

Пора. Вже північ близько.

Гостомисл. Много вас?

Путята. Тут двадцять. На подвірю ще дві
сотні,

А сотня ріжними шляхами вже
До Київа уроздріб подалась.

Гостомисл. Це добре. Думаю, що тої сили
Досить для нас.

*(Зближається до Путяти і клепче його по
плечі.)*

Ти, друже мій, веди
Цей відділ! Плян весь нашої роботи
Тобі вже звісний.

Путята. Що вже й говорить!

Гостомисл.
Яка безсмертна слава жде тих смілих.
Що діло це сповнять, про це я також
Тобі й вам всім не буду говорити.
А іншу річ скажу: весь княжий двір,
Всі скарби, на Половцях ним здобуті,
Усе те ваше. Я для себе з того
Ні зерна не візьму. Одного тільки
Мені потрібно, щоб дістати в руки
Самого Святослава, хоч живого,
Хочби й мертвого.

Путята. Що лиш буде можна,
Ми зробимо, щоб виконать твій плян.
Боюсь лишень — —

Гостомисл. Нічого вам боятись!

Путята. Ти знаєш, воєводи, ті Кияне —
Дурний народ! Вони за Святослава
Готові у вогонь і воду. Ну-ж
Дізнаються, ударять на тривогу!...

Гостомисл. Не бійтеся! Дізнаються тоді,

Як буде все готове і ніхто
На світі вже не зможе розробити
Того, що зроблене.

Путята. А в брамі міста
Не спинять нас?

Гостомисл. Сьогодні сторожами
На білоградській брамі є мої
Повірники. Вони є з нами в змові
І пустять вас, як тільки шепнеш їм
Моє ім'я. А містом сміло йдіть
Простісенько до княжого двора.
Там завтра суд: хто вас побачить, зараз
Подумає, що судова сторожа.

Путята. Гаразд! Коли все виконання буде
Так гарне, як твій плян і як усе,
Що досі зроблено, то завтра може
Всеслав могучий вже засісти на
Великокняжому, престолі.

Гостомисл. Ну те
В дорогу! Поспіх, лад і згідність в ділі,
Рішучість тут і смілість нам потрібні.
Нехай провадять вас щасливі зорі!

(Бояре, вояки і слуги відходять.)

Я В А Ш.

Гостомисл, два отроки з похіднями¹⁾.

Гостомисл *(до одного хлопця.)*
Віддай йому ось другу похідню!
(Хлопець бає.)

Запри ті двері!
(Хлопець затирає двері зброєю.)

Поможи мені
Знять панцир і оружжя!
(Хлопець помагає.)

¹⁾ З поль. rozchodnia; краще — смолоскип.

Положи
Ось тут на столику мій меч! Тут обік
Постав мій панцир! Шолом де?
Хлопець *(вносить із сусідньої кімнати.*
Ось є.

Гостомисл.
Постав на панцирі! Чекай! Ті кінські
Хвости, то знак военний! Їх мені
Не треба завтра. Завтра суд, то треба
Заткнуть на шолом мирний знак — га, га!
(Видобуває зі скрині китицю з піря й за-
стромлює на шолом.)

Ось як! Ця китиця із піря, знак
Спокою, а й вона для мене завтра
Повинна быть щитом! *(До хлопця:)*

Ну, що ти став?
Чого так витріщивсь на мене? Ти
Повинен быть у мене і глухий
Як стовп, сліпий, німий і глухий, чуєш?

Хлопець. Так, пане.
Гостомисл. Де є булава моя?

Хлопець *(показує на стіну.)* Чи ця?

Гостомисл. Ні, це воєнна! А мені
Потрібно тої, що з дзвінками, що
Держу на вічах та на судах княжих.

Хлопець. Вона у скрині. Нині ваша пані
Давала нам її почистить.

Гостомисл. *(виймає зі скрині булаву й по-*
трясає нею, вона дзвонить.)

Так!
І це мое оружжя буде завтра!
Таким оружжам жаден полководець
Не вигравав ще битви з так могучим
Противником, як завтра вчиню я.
(Кладе булаву на столі обік меча, до
хлопців:)

Тепер ідіть і спіть. А завтра рано,

Лиш засвітає, збудите мене.
І будьте всі готові до дороги,
Бо рано в Києві нам треба стати.
(Хлопці кланяються й виходять.)

Я В А ІІІ.

Гостомисл. *(сам ходить по покою.)*

Готове все! Заставлені всі сіті,
Обсажені стежки, нап'яті луки.
Сам Бог, здаєсь, не вирве з рук моїх
Одного звіря! Ще цю ніч він спить
На пухових перинах, ще колишесь
Безпечно у колісці слави й власти
Великокняжої, і сам не знає,
Що вже при корені його сокира!
О, завтра він пізнає все, та буде
Вже пізно! Мов залізним обручем
Я обкрутив його, приспав його
Славутню бачність, вколисав його,
І здушу, здушу, як дитя в колісці.

Я В 'А' ІV.

Гостомисл. *Запава входить у нічному*
вбранню, зі свічкою, котру ставить на столі.

Гостомисл. Ти ще не спиш, Запаво?
Запава. Що-ж то? Чим ти

Мене вважаєш? Чи-ж то я не жінка
Твоя? Чи не дружина? Чи-ж то, пане,
Не обов'язок мій допомагати
Тобі у твоїх замислах?

Гостомисл. Так ти

Ще й досі в кладовій була?

Запава. А вже-ж!

Хіба-ж я можу допустити, щоб слуги
Без мене там порядкували? Ну,
Вони-б мені ладу там нарobili!

Гостомисл (*цілує її в чоло.*)

Моя ти славна господине!

Запава (*обіймає його.*)

Що там!

Втомилась трохи, та зате так рада,
Що все зробилось швидко і порядно.
Всіх вояків я хлібом наділила
І мясом на дорогу. Це для діла
Не менше важне, як хороша зброя.
Голодний вояк сил не має, тратить
Охоту й віру в добру вдачу діла.

Гостомисл.

Чи бач, як гарно ти про це міркуєш!

Запава. Я чую, друже мій, що вся росту.
Здаєсь, летіти-б рада десь кудись, —
Так тишує тим, що ти нарешті зваживсь
На це велике діло.

Гостомисл.

Як дасть Бог

І діло вдасться — а що вдасться певно,
Про це вже й я не сумніваюсь нині —
То в тім найбільш твоя заслуга буде.
Ти видумала плян, ти підняла
Мою слабую волю, ти прогнала
Мій страх...

Запава. Бо ви, мужчини, як воли:
Впряжуть вас у ярмо, то й тягнете,
І не подумаете навіть, що
У вас є сила більша десять раз
Ніж того, хто запряг вас.

Гостомисл.

Ви-ж, жінки,

Як овади: літаєте кругом і жалите.
Часом здаєсь, що тільки кров ссете,
А інколи уколи ваші нас
Наперед гонять — к щастю або згубі.

Запава (*сміючись, б'є його по плечі.*)

Встидайсь, старий! І як ти можеш так
Балакати, мавши жінку молоду,
Хорошу — адже-ж я хороша, правда?

Гостомисл (*обіймає її.*)

Моє ти сонце ясне!

Запава.

А в додатку,

Ще й князівського роду! Адже-ж мій
Отець повинен був сидіти нині
Там, де той клятий Святослав сидить!
І я повинна нині бути... (*Затулює очі.*)

Гостомисл.

Запаво!

Голубонько! Не плач!

Запава.

Не гнівайсь, друже!

Ти знаєш, силою віддав мене,
Безрідну сироту та беззахисну,
За тебе Святослав. Ти знаєш, як
Я плакала, як рвалася від тебе,
Як проклинала день своїх уродин,
Людей і світ і Бога і його,
Його, грабівника мого наслідства!
Не гнівайсь, друже! Я дурна була!
Минулося. Тебе пізнавши ближче,
Я полюбила зо всіх сил тебе
І бачу нині в тобі пана свого
І мужа й Бога й пімсту за все те,
Чим був затрутий вік мій молодий.

Гостомисл. Моя ти бідна запахуца квітко!

Як радби я тобі здобути все,
Все, що ти стратила!

Запава.

І ти здобудеш!

Я знаю, що здобудеш! Лиш нехай
Удасться те, що статись має завтра!

Гостомисл.

Ну, та щоб те вдалось, мені потрібно
Спочити трохи!

(*Бере з вікна клепсидру¹⁾ й заглядає.*)

Бач, вже північ, люблю,
А я втомився нині! Добрий шмат
Важкого діла нині я зробив.

¹⁾ Клепсидра — пісковий годинник.

Спочити треба, щоб на завтра мати
Знов свіжі сили.

Запава. О, і я втомилась
Чимало! Та боюсь, що не засну
Спокійно цієї ночі! Кров моя
Шалено бється в жилах, мов вогонь
Горить, коли подумаю, що завтра,
Так швидко вже, за п'ять, за шість годин
Рішитись має те, над чим так довго
Працюємо обоє.

Гостомисл *(роздягається.)*
Я думками

Вперед не забігаю, мріями
В майбутнє не вгризаюсь, та зате
Холодним розумом міркую, що
І як робить, щоби дійти до цілі.
Для того кров у мене супокійна,
Та тіло й мозок відпочинку просять.

(Лягає на ліжко й заслонюється котакою.)

Запава. Ну, спи! А рано я тебе розбуджу.
*(Роздягається, гасить свічку й також лягає.
В кімнаті майже зовсім темно, тільки ма-
ленька лампа в головах у Запави перед іко-
ною блимає. Хвилину тихо. Здалека чути
гуркіт грому. Потім за сценою приглушений
стук кроків. Запава ворухнеться на своїм
ліжку за котакою.)*

Запава. Спиш, Гостомисле?

Гостомисл *(крізь сон.)*
Сплю! А що таке?

Запава. Здаєсь, немов по снігах хтось ходив.

Гостомисл. То, певно, вартовий.

Запава. Ага, то правда!

А я й забула, що цю ніч у нас
У замку варта!

Гостомисл. Ну, так спи!

Запава. Добраніч!

Я В А В.

Ті самі, Овлур.

*(Довгу хвилину на сцені пусто. Тиша. Звільна
й без шуму відхиляються двері, входить
Овлур у зброї, босий і без стукну: ледве
чутно, помаленьку робить кілька кроків на-
перед, потім стоє і звільна розглядається
по кімнаті, щоб розпізнати, де що є. Нараз
Запава кидається на ліжку і кричить стра-
шенним голосом.)*

Запава. Ах!

*(Овлур моментально присідає й ховається
за стінку її ліжка.)*

Гостомисл *(переляканий.)*
Господи! Запава! Що тобі?

(Висилляється з-за котаки.)

Запава *(прийшовши до себе.)*

О, Боже, вся дрожу! О, Боже! Боже!

Гостомисл. Та що таке?

Запава. Поглянь, нема нікого
У кімнаті?

Гостомисл. Та Бог з тобою, жінко!
Хто має бути?

Запава. Не стоїть ніхто
При дверях?

Гостомисл *(гляди́ть.)*
Хто-ж би там стояти мав?

Запава. Високий лицар, весь у морній зброї.

Гостомисл. Та нікогисінько нема! Поглянь
сама!

Запава. Ох, ні, ні-за-що в світі! Досі ще
Трясуся вся.

Гостомисл. Та що таке? Скажи!

Запава. Значить, це сон був, та такий страшний,

Що серце похололо, вся душа,
Мов прут сухий, розламана надвоє.

Гостомисл.

Ну, що-ж тобі таке страшнее снилось?

Запава. Як тільки що заснула, ба, здавалось,
Що ще й зовсім не сплю, коли це враз
Тихенько відчинились двері і ввійшов
Високий лицар весь у чорній зброї,
Ішов нечутно, мов повітрям плив.
Серед кімнати став, зирнув довкола,
А потім в мене впер вогнисті очі,
Я, мов мертва, лежу, дихнуть не можу,
Гляджу на нього й мучуся згадками:
Хто це такий? Нараз з лица цього
Спада візір і бачу—ох, і досі
Мороз по мні проходить!...

Гостомисл. Та успокойся!

Це-ж сон, мара!

Запава. Боюсь,, щоб та мара
Не віщувала нам якого лиха.
Бо слухай: в лицарі тім пізнаю
Покійного вітця. Та-ж борода,
Ті вуси, тільки очі в десять раз
Яркіш горять, аж серце прошибають.
Глядів на мене, далі звільна-звільна
Покивав головою. Аж тепер
Я вздріла, що лица на нім нема,
Лиш кість. Піняв угору праву руку
І помахав, мов звав мене до себе,—
А та рука була зовсім без мяса.
А бачучи, що я лежу, він звільна
Почав зближатися до мене—ах!
Тоді я скрикнула і пробудилась.

Гостомисл. Це дивний сон.

Запава. Зовсім він вбив мене,
Зломав мою всю силу.

Гостомисл. Ну, так зараз
Нема чого йому і піддаватись.

Запава. Ні, Гостомисле! Нам якесь страшне
Нещастя грозить.

Гостомисл. Що-ж, це божа воля.
Запава. Пропасти нам. Недаром батько мій
Мене до себе кличе.

Гостомисл. Ну, вже й батько!
Вже й кличе! Все це тільки плід гарячки,
Непевности, тривоги, крови гра.

Запава. Ні, ні, ні, ні! Я чую це, я знаю!
Не вдасться нам те завтрішнее діло.

Гостомисл. Ну, жінко! Це вже здай зовсім на мене.

Запава. Пропадеш ти, пропаду й я з тобою.

Гостомисл. Я думаю, пропаде швидше
князь.

Запава. Я-ж думаю: покинь свій плян,
відклич

Свою дружину, поки час!

Гостомисл. *(кидається на ліжку.)* Запаво,
Чи ти здуріла? Покидать? Відкликать?
Тепер, коли вже замахнувся топір
І впасти мусить? Ні, це неможливе
Тепер покинуть, це значилоб зрадить
Себе самого, видати себе
На згубу і не стрібувавши бою.

Запава. Ні, друже! Шенни лиш своїй
дружині,

Що відкладаєш до другого разу
Це діло!

Гостомисл. Не послухають мене.

Запава. Послухають! Лиш вмій ім пояснити.

Гостомисл. А хоч послухають, то що?
За два,

Три дні Всеслав з дружиною прибуде,
Так як умовлено було між нами.

Запава. Пошли гонця, щоб зупинив його!

Гостомисл. Ні, любо! Все це ти пuste говориш!

Чекай, я пошукаю!

(Бере лампу з-перед образа й шуркає.)

Ні, нема!

Це що за диво?

Запава. Тут хтось був чужий!

Буди всіх слуг!

(Гостомисл бе полком о шолом, на той стуж по хвилі вбігає слуга.)

Я В А VII.

Ті самі і слуга вбігає.

Гостомисл. Де варта замкова.

Слуга. Мабуть вартує.

Гостомисл. А тут в сінях є хто?

Слуга. Та я там був.

Гостомисл. І незвичайного
Нічого ти не бачив?

Слуга. Ні, не бачив.

Запава. Ти певно спав?

Слуга. За дня втомився; пані,
То, грішний чоловік, здрімався трохи.

Гостомисл. Ото-то й є! На вас
і сподівайся!

На брамі варта, в коридорі варта,

А тут з мові спальні біс якийсь

Вкрав булаву.

Слуга. Вкрав булаву?

Гостомисл. Ось тут
Лежала, та з дзвінками!

Слуга. Та з дзвінками!

Бігме не бачив!

Запава. Ти-б не бачив, певно,

Якби й тебе хто вкрав!

Гостомисл. Біжи, буди
Всю варту, всіх хто в домі є! Шукайте
По всіх усюдах! Як чужий який

Тут злодій був, то ще втекти не міг
Із замку, ще тут мусить бути. Живо!

(Слуга вбігає.)

Я В А VIII.

Гостомисл і Запава.

Гостомисл *(поспійшно одягається.)*

Ну, це нечуване! Це диво! Ще
В життю мені подібне не траплялось!

Запава *(також одягається.)*

А я успокоїлась!

Гостомисл. Після чого?

Запава.

А тямив? Після мого сну страшного.
Тепер я бачу: це не був мій батько.
Це в полусні я мусіла побачить
Отого злодія.

Гостомисл. Та й справді! От
Який я дурень! Тільки-б встать було
Та пошукать, він мусів тут деь бути.

Запава. І певно все те чув, що ми з роботою
Балакали.

Гостомисл. Це ще пусте. Багато
Не зрозумів він з того. А хоч де-що
І зрозумів, то що він нам пошкодить?
Я надіюсь, за хвилику будем мати
Його в руках.

Запава *(надслухує.)* Ось вже ведуть його!

Я В А IX.

Ті самі, слуга, вояк.

Гостомисл. Ну, що?

Слуга. Ось вартовий із брами.

Гостомисл. А,
Ти бачив щось?

Вояк. Страшенне щось, мій пане!
Гостомисл. Страшенне? Що таке, говори!

Вояк. І сам не знаю, як вам це сказати.
Як тільки наші рушили в похід,
Заперто браму, я засів у будці
Над брамою та й трохи задрімав.

Гостомисл. Оце-то й є! Така то в мене
варта!

Все з того й почина, що задрімаєсь.

Вояк. Втомився, пане, я за дня страшенно!
Не витримав, хвилинку головою
Склонивсь на стінку. Прокидаюсь — що

це
За диво? Крізь густу нічну тьму,
Виразно бачу: по подвірю хтось,
Мов вартовий, помалу-малу, ходить
Сюди й туди. Не чути стуку, кроків,
Не чути віддиху, не чуль нічого,
А ходить, ходить ходить... Придивляюсь:
Високий лицар, весь у чорній зброї,
З довезним ратищем, з мечем при боці.
Я помертвів увесь. За горло щось
Немов здавило. Я згори хотів
На нього коп'ям кинути, та де там!
Рука мов здеревіла. Наче стовп
Стояв я в будці, і очей не міг
Від нього відвести. Мов чорна хмара,
Отак ходив він по подвірю.

Гостомисл. Ну,
І що-ж в тім є таке страшне?

Вояк. Не знаю,
Та я увесь мов помертвів.

Гостомисл. І що-ж
З ним далі сталось?

Вояк. Так з годину може
Ходив.

Гостомисл. Ну, варт ти сто різок, мій
друже,

Що за той час не взявся за відвагу,
І не зловив його.

Вояк. Ні, пане. Я
Не трус, та тут не просте щось було.
Я й думать не посмів про те, щоби
На цю появу руку міг підняти.

Гостомисл.
Ну, ну, кажи, що далі сталось? Де
Вона поділась?

Вояк. От тепер якраз
Страшне приходить! Яюсь та поява
Зайшла за угло¹, так що тільки крихту
Я міг її ще бачить. По хвилині
Вертає й бух, розділюєсь на двоє.
Чи то сама на двоє розкололась,
Чи друга подібнісінька поява
З землі десь виросла, чи з неба впала,
Цього не знаю. Бачу — їх вже дві.
Шугнули по-за угло і пропали.
В тій хвилі чую з коридору крик
Слуги, що це злодії.

Гостомисл. Чом-же ти
Не біг за ними, не тримав?

Вояк. Куди-ж я
Мав бігти? Ми оба з оцим слугою
Оббігли замок весь довкола — де там!
Нема й душі живої!

Гостомисл. А на мурі
Від заходу хіба немає варті?

Вояк. Ах, правда! Є! Про неї ми й забули!

Гостомисл.
Біжіть! Чень там стоїть хто розумніший,
Що не підшитий трусом!

¹ Угло—угол, ріг хати.

Я В А Х.

Ті самі, 2 вояк впадає без духу.

2 вояк. Пане, пане!
Щось робиться недобре коло замку!

Гостомисл. Ну, що таке?

2 вояк. Якись чужі появи
Мотаються. Ось тут від ліса, в корчах
Я чув, як коні форкали. Потому
Якись дві постаті, немов гадюки,
Підповзли аж під мур і щезли.

Гостомисл. Що?
Від ліса? Корчами? Де тайний вхід?

2 вояк. Чи є там вхід який, про це не
знав я.

Та постаті там щезли. Та мабуть
Про тайний вхід вони не знали також,
Бо швидко я побачив їх опять
В долині поміж корчами.

1 вояк. А тих
Не бачив, що снували по подвірю?

2 вояк. Ні, тих не бачив! На подвіря я
І не дививсь. Я з ока не спускав
Тих там у корчах. І не розумію,
Чого вони там чатували?

Гостомисл. Чом же
Ти не сполошив їх, не постріляв?

2 вояк. Я ждав, що дальш робитимуть вони.

Гостомисл. І що-ж робили?

2 вояк. Та нічого, пане.
Лишень нараз — я на момент кудись
Зирнув, аж бачу, вже чотири їх
Снується там. На коней посідали,
Легенький свист роздавсь, й чотири їх
Мов штири хмари рушили і щезли.

Гостомисл. Куди погнались?

2 вояк. Бачиться, у ліс.

Гостомисл.

Значить, розбійники! Та диво тільки,
Що на таку відвагу піднялися!
І муєв хтось такий між ними бути,
Що добре знає замок цей. Ну, це
Ми вислідимо! Гей, біжіть, будіть
Усіх, хто в замку є! Вони далеко
Вночі лісами не поїдуть. Швидко
За ними рушимо в погоню. Вже
Світатиме за хвилину, то їх слід
Побачимо по зшибаній росі.
Ану спішіть!

(Слуга й вояки відходять.)

Запава. І ти туди-ж?
Гостомисл *(надіває панцир і шолом.)*
А вже-ж!

Не бійся, не спізнюсь до свого діла.
Удасться нам зловити їх, то добре,
А ні, то це відложимо на потім.

Запава. Я тимчасом зготівлю вам снідання.

(Обоє відходять.)

Заслона спадає.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА.

(Ніч. Під кінець дії починає світати. Поляна серед густого ліса. В глибині сцени кілька колиб¹ із галуззя та кори, на серед сцени вогонь горить. Над вогнем висить котелок, в котрім вариться мясо. Коло китла пораяється один розбійник. Кілька розбійників сидить коло вогню, інші лежать у колибах, так що видно їх голови.)

Я В А І.

Васюта кухар, пораяється коло котла.
Розбійники при вогні.

Панюта.

Ну, що, Васюто! Швидко вже там буде Вечеря? Ми втомились, спати час.

Васюта. Ще хвильку потерпіть. І так
ватажка

Нема.

Чепіль. А де-ж він дівся? Далі ніч Мине! Ми стільки сіл оббігли, стільки Страху наїлись, а його нема.

Васюта. Страху наїлись? Ну, значить, ви ситі.

Чепіль. А щоб такий був ситий ти і князь І ті вояки, що їх нині стільки Довкола пляєсь, наче міх із ними Розсипався!

¹) Колиба — шалас.

Васюта. Які вояки? Адже-ж Війни нема у нас! Хіба Половці Напали несподівано?

Панюта. Та де там! Це наші. Дивно тільки, що вночі Юрбами в Київ їдуть, наче тайком Прокраднуються.

Чепіль. Щоб вони сказались! Мене захопили на чистім полі, Ще й з бараном. Я думав, що погоня І в балку кинувся насліпо. Сам Не знаю, як ребер не поламав Та голови о скали не розтріскав.

Панюта. І я боявся зразу, і сховався В корчі. Та швидко я переконався, Що їм до мене мов немає діла. Спішаль, щось шепчуть. Це не княжці люди.

Васюта. Гей, братчики! Це щось несамовите! А нап ватажко! Де він? Адже-ж ще Як вийшов відси вечером, то й досі Ніякої не дав про себе звістки.

Панюта. Ну, не такий він, щоб у, небезпеку Та самохітно йшов.

Чепіль. А хто є з ним?

Васюта. Не знаю. Бачиться, із наших пять З ним вибралось, та жадного ще досі Нема.

Панюта. А гов! Чи чуєш? Щось тріщить У лісі!

Чепіль. Коні тупотять!

Васюта. Погоня!

(Панюта зривається і свиче, в колиб вибігає кільканадцять розбійників.)

Розбійники. Що? Що таке?

Панюта. Хтось іде. Розбіжіться
По лісі вартувать!
(Розбійники біжать і щезають у лісі. З гли-
бини ліса чути триразовий свист.)
Чепіль. Еге, це наші!
Васюта. На конях? Наші? Це не може
бути!

(За сценою чути гомін, переклики, далі вхо-
дять два розбійники, провадячи звязаного
Кунаша. У нього завязані очі, на одязі вид-
но кроваві плями.)

Я В А П.

Попередні, два розбійники Кунаш.

Трубай (кричить за сцену.)
Попугай коней, хай пасуться! Зброю
І сідла поздіймай! (Обертається на
сцену.)
Здорові браття!
Розбійники. Здорові й ви!
Васюта. Це що за диво? Ви
На конях, мов бояре!
Чурило. Ну, а що-ж.
Хіба це гріх? Нехай і не бояре,
Та на боярських конях!
Панюта. Де-ж це ви
Уполювали?
Трубай. На містку, на шляху,
Що в Київ.
Панюта. Певно, це від цих вояків,
Що ніччу шлялися?
Чурило. А вже-ж, від них!
Пять коней вполювали і одного
Невольника. (До Кунаша.)
Гей, ти! Давай, нехай
Тобі розвяжу очі! (Розв'язує очі.)

Кунаш (копає його ногою так, що розбій-
ник аж падає на землю.)

Ось тобі

За це!

Чурило (зривається й хапає за сокиру.)

Ах, псе! Ти так мені? Стривай!

Ось я тобі покажу! (Замахується.)

Трубай (зупиняє його.) Стій, безумний!

Хіба забув, що це ватажків плінник?

Що він казав нам берегти його?

Розбійники й Васюта.

Ватажків плінник? Ну, а де-ж ватажко?

Трубай. Еге-ж! Ватажко копієм зранив

Його, зіпхнув з коня, то ми відтак

Коня спіймали, а потім найшли

Оцього панича у корчах.

Кунаш. Люде,
Чи нелюди! На що я вам потрібний?
Пустіть мене.

Чурило. Го, го, який прудкий!
До любки, певно, квалішся? О, маю
Надію в Бозі, що ще цеї почи
Повиснеш тут на дубовій гилляці.

Кунаш. Пустіть мене! Я-ж вас не зачіпав!
Я не із княжих. Скарбів ні добра
Не маю, — по що-ж вам мене тримати?

Трубай. Та й справді, нам тебе до хрину
треба.

Та що, небоже, наш ватажко нам
Казав тебе зловити, завести
Сюди і берегти, аж поки він
Не вернеться.

Кунаш. Щоб він пропав, проклятий!
У мене кожна хвиля дорога!

Чурило. О, скорше сам пропадеш ти,
поганче!

Кунаш. Та розвяжіть мене! У мене рана
Болить. Я вмру, заким його діждусь.

Панюта. Давай, я гляну, що за рана в тебе.
Це справді не по-божому так мучить
Чужого чоловіка.

(Розв'язує йому руки, оглядає й перев'язує його рану. Поки він поряється коло Кунаша і той лежить на землі, тихо стогнучи, розбійники розмовляють.)

Васюта.

Ну, а ватажко? Де він? Що з ним дієсь?

Трубай. Го, го, ватажко наш сьогодні хват!
Таке придумав, що не знаю, й відки
Воно взялось!

Розбійники *(обступають його.)*

Ну що? Ну що? Скажи!

Трубай. Та, перше те, що на отих вояків
Рішився сам напасти. Адже-ж їх
Там сила їхала, то якби всі
На нас ударили, булоб нам круто.

Васюта. Зовсім безумний чоловік! І по що
Чіпати їх, як нас не зачіпають?

Трубай. Та це не все! Десь в пітьмі, серед
ночі

Товариша нового роздобув,
Якесь страшило чорне, все закуте
В залізі. Ми поглянули на нього,
То аж мороз по нас пішов. Мара,
Чортяка! А ватажко мов здурів
Із радости. »Це — каже нам — новий
Товариш наш, Ставур.«

Розбійники. Ставур! Якийсь
Боярин!

Трубай. Хто його там знає! Ждеш
Годину, поки вицідить слівце.

Я все своє говорю, що це чорт.

Васюта. Ну, Бог з тобою. Що це за
страхіття

Балакаєш? У мене аж мороз
По шкурі дре!

Трубай. Та слухайте лишень,
Що далі сталось! Одурів зовсім
Ватажко наш і разом з тим Ставуром
І з нашими двома пішов —

(Перериває й надслухує.)

Розбійники *(нетерпеливо.)* Куди?

Трубай. У Гостомислів замок красти.

Васюта *(плече в долоні.)* Боже!

Розбійники. Вони пропадуть там!

Чепіль. Сьогодні я

Слідив довкола Гостомисла замку, —
Там війська повно.

Васюта. О, це певно зрада!

Пропає ватажко наш!

Трубай *(надслухує.)*

Гей! Чуєте?

Розбійники *(слухають, хто притулившись
долоні до вух, хто прилягши до землі.)*

Так! Ідуть! Коні стугонять!

Трубай. Ватажко
І той Ставур і наші два на конях.

Панюта *(до Кунаша.)*

Не бійсь, небоже! Рана не тяжка.

Сідай ось тут і будь спокійний! Наш

Ватажко добрий чоловік. *(До
розбійників.)*

Ну, хлопці!

У ліс! Хтось їде! На свої місця!

*(Розбійники розходяться. На сцені лишаються
тільки Панюта, Васюта й Кунаш. Та
коли розбійники обернулися в інший бік,
Кунаш зривається й одним скоком зчезає за
сценою.)*

Я В А Ш.

Васюта, Панюта, потім розбійники і Кунаш.)

Васюта. Ой, батечки! А де наш полоняник?
Панюта. Го, го! Так ось який він птах!
(Кричить.) Гей-гей!

Агов, хлопята! *(Кілька розбійників вбігає.)*

Плінники наш утік!

Біжіть, шукайте!

(Розбійники розбігаються. По лісі шум, хрускання гілляк, крики. По хвилі розбійники ведуть за руки Кунаша, що сказано борониться, бе ногами й кричить.)

Кунаш. Пустіть мене! Я мушу, мушу бути
У Києві ще цієї ночі!

Чурило. Будеш
У чорта на гостині, вражий сину!

(Бе його.)

Панюта. Еге, небоже! Ти втікати трібуєш?
Це, знай, у нас не звичай! Ну-ко, хлопці,
Візьміть його і прив'яжіть до дуба,
Щоб був спокійний!

Кунаш. Іменем Господнім¹⁾
Благаю вас, пустіть мене! Самі ви
Не знаєте, що робите, коли
Мене ось тут тримаєте в неволі.

Розбійники. Ходи! Не час балакати
з тобою!

(Тягнуть його, він кричить.)

Панюта. Щоб не кричав, то зав'яжіть і рот!
(Розбійники й Кунаш відходять.)

Васюта. Ну, що його до Києва так тягне?
Панюта. Панич! То звісно, краще почувать

¹⁾ В перводруку з вел. букви

У Києві у теплих подушках,
Ніж між розбійниками в лісі.

Васюта. Ні,
Здається, тут щось інше! Щось там є
У нього на душі. Я пробував
Йому заглянуть в очі. Мов ті миші
У пастці, так ті очі бігають
У нього неспокійно, ні на хвилю
Не міг я їх спіймати. Так і видно,
Що він боїться, щоб йому крізь очі
Хто в душу не заглянув.

Панюта. Слухай! Свист!
Га, наші їдуть! Чень ватажко!

(За сценою чути гомін розбійників.)

Панюта. Так!
Це він! Ну, Богу слава! А то справді
Безумне діло він цю ніч почав!

Я В А ІV.

Ті самі, Овлур; Князь, розбійники.

Розбійники *(кричать.)*
Гурра! Ватажко наш! Гурра!

Овлур. Ну, годі!
Не надто верещіть! Погоня йде
За нами!

Трубай. Е, ми тут не боїмось
Ніякої погоні!

Чурило. Особливо,
Як ти при нас.

Овлур. Ну, годі! Супокій!

(Сідає на колоді три вогні, розбійники обступають його докола, князь віддалік під дубом.)

Що? Всі ви тут?

Розбійники. Усі.

Овлур. А не було

Кому за дня якої де пригоди?

Розбійники. Бог милував.

Овлур. А що, того їздця

Найшли, що я ранив?

Трубай. Найшли.

Овлур. Де-ж він?

Панюта. Я оглядів і завязав порядно

У нього рану — не страшна ні раз.

Та він зате пустивсь було втікати.

Ну, хлопці зараз тут його зловили

Та силою прийшлося його тягти.

Усе кричить: Пустіть мене! Я мушу

До Київа, цю ніч ще мушу бути.

Ну, я й казав його для безпеки

До дуба делікатно привязати

І рот йому легенько завязати.

Овлур. Ведіть його сюди!

(Кілька розбійників виходять, а по хвили ведуть звязаного Кунаша з завязаним ротом.)

Я В А В.

Ті самі й Кунаш.

Овлур. Здійміть із рота

Ту повязку.

(Розбійники здійснюють. Кунаш важко відди- хав і глядить довкола мов остовпівий.)

Ти, сину, як зовешся? *(Кунаш мовчить.)*

Панюта. *(туркає його в плече.)*

Ну, це ватажко! Говори до нього.

Кунаш. Ти їх ватажко? Слухай ти, ватажку,

Пусти мене! Чого від мене хочеш?

Я не займав тебе, спокійно їхав

Дорогою. У мене діло пильне.

Я мушу перед світом ще дістатись

До Київа.

Овлур. Помалу, синку, мій!

Ще маєш час. До рана ще не близько.

Як звать тебе?

Кунаш. Кунаш.

Овлур. А чий ти муж?

Кунаш. Я воеводи Гостомисла муж.

Овлур. Оце то й гарно! Так я й міркував.

А можна нам спитать, чого так пильно

До Київа тобі потрібно?

Кунаш. Це

Не ваше діло.

Овлур. А якби ми дуже

Тебе просили —

Кунаш. Навіть не трудіться!

Овлур. А як би я так приказав тобі?

Кунаш. Ти? Смерде! З твоїх розказів

сміюся.

Не твій слуга, щоб мав тебе я слухать.

Овлур. Не забувай, небоже, що ось тут

Я пан, я самовладний цар у лісі,

А ти в моїх руках.

Кунаш. То вбий мене!

Овлур. Твої смерти я не потребую,

А хочу правду знать: чого цю ніч

Так много уоружених у Київ

Поїхало, я знаю, що вони

Всі Гостомислом вислані.

Кунаш. Це знаєш!

А не чував, що завтра княжий суд?

Овлур. Так що, що суд?

Кунаш. А князь на суд виходить

Окружений дружиною і військом.

Овлур. Настільки війська має князь при

собі.

Вас кількасот поїхало, — так много

Для суду, непотрібно.

Кунаш. Це вже діло

Князя і воєводи, князь казав,

'А воєвода робить.

Овлур. Брешеш, брате!

Кунаш. Брешеш ти сам, коли мені не віриш.

Овлур. Чекай, не тої зараз заспіваєш!
Гей, хлопці! Чоботи здійміть із нього

І голими ногами у вогонь

Встроміть. Як припече його, то він

Співатиме, аж любо буде слухать.

(Розбійники починають поратися коло
Кунаша.)

Кунаш. Ватажку! Стій! Не муч мене! По що
Тобі моєї муки? Так і будь,

Я розповім усе.

Овлур. Отак найліпше.

Кунаш. Я-ж думаю, що князь цей, Святослав
І вам усім немало досолив.

Та-ж ви розбійниками не родились,

Вас викинено з дому, із громади,

Вас княжі люди гонять, травлять, мов

Тих звірів диких, а кого попадуть,

То вішають без жадної пощади.

Васюта (покинувши головою.)

Це правда, правда! Дуже прикра річ!

Кунаш. Значить, яке-ж вам діло обставати

За цим князем? І чи не ліпше вам

Іти зо мною враз і з Гостомислом?

Овлур. Іти? Куди?

Кунаш. У Київ. Знайте, люде,

Що Гостомисл задумав нині рано

Велике діло доконать. Цей князь,

Старий наш кривдник, Святослав, ще
нині

Повинен згинуть.

Розбійники. Боже! Он що дієсь!

Кунаш.

Так, мусить згинуть! Не втече від смерти.

Мов звір у сіть, так він опутаний

Довкола хитрощами Гостомисла.

Оті оружні, що цю ніч стяглись

У Київ, всі вйдуть безпечно в город,

Бо брам пильнують Гостомисла слуги.

Відак простісінько у княжий двір

Усі ідуть, та так, щоби Кияне

Не завважали. Це народ дурний,

А Святослав у них як рідний батько.

Ну, та тепер вже не спасуть його,

Бо скоро лиш з своєї спальні князь

У снін вийде, тут йому й аминь.

Овлур. Придумано не кепсько! Ну, а що

Якби про це дізналися Кияне

І вдарили у дзвін свій вічевий

І вас усіх посікли-б на капусту?

Яка тоді вам користь?

Кунаш. Ну, й на це

Ми приготовані. То запремось

У княжому дворі й боронимось,

Нехай нас облягають. День чи два

Ми видержати можемо облогу,

Аж поки поміч не прийде.

Овлур. Яка?

Кунаш. Могучий князь Всеслав із Новгороду.

Овлур. Так ось кому ви Київ продали!

Кунаш. Воліємо Всеслава-чародія,

Ніж цього скупиндюга без душі!

Овлур. А все-ж цей скупиндюга нас водив

І на Половців і в Литву, і всюди

Своїм мечем писав він руську славу!

Цей скупиндюга лад завів у краю —

Кунаш. А скільки вас повішав!

Овлур. Що-ж, небоже!

Таке вже наше ремесло нещасне:

Гуляй, поки гуляєш, а попадеш

У руки — не прогнівайсь, на гілляку!

А ось бояр приборкав він, це правда!
Всім воеводам, думкам крил притяв.
Ну, та за це йому лиш дякувать.
Кунаш. З тобою говорить, то треба-б, бачу,
Наїстися гороху! Чорт з тобою!
А ось до цих людей я обертаюсь.
Послухайте мене, брати! Ходіть
Зо мною, допоможіть нам скинути
Цього князя! Подумайте, за це
Яка вам нагорода буде! Ви
З розбійників відразу зробитеся
Приятелями нового князя!
Ви обдаровані багатим скарбом,
Свобідні від усіх старих провин
Відразу зробитеся панами! Дурень,
Хто не зуміє користати з хвили.

Васюта.

Та й справді братчики! Чого нам думать?
Чудесна нагода трапляєсь нам!

Чепіль. Що-ж, я готов!

Трубай. І я піду, як тільки
Ватажко з нами.

Розбійники. Е, як так, то й я!
І я! І я!

Овлур *(по хвилевім ваганню.)*
Так ось як хлопці? Ви

Готові йти скидати князя старого?

Васюта. Яке нам діло до князя, ватажку?

Старий чи молодий — одне нам лихо.

Та ось трапляєсь нагода — проскочить

Із цього клятого життя назад

Між люди. Ось що!

Розбійники. Так, так, так! Це діло
Для нас велике!

Овлур. Що-ж, не хочу я
Стояти вам на перешкоді, діти.

Коли така вже ваша воля...

Розбійники. Так!

Овлур. То й я йду з вами.

Розбійники. Славно! Славно!

Кунаш *(хоче стиснути його руку.)*
Дай

Свою правицю, мій ватажку любий!

Тепер я бачу, що ти муж як слід.

Овлур. Стривай! З тобою ще розмова буде.

Скажи, коли ось так ми прийдемо

І схочемо пристать до вас, то, може,

Не схочуть нас пустити?

Кунаш. Чом не схочуть?

Я-ж буду з вами.

Овлур. Ну, ми-ж купую

Не підемо, а треба розділитись.

Кунаш. Це правда, щоб не уздріли Кияне!

В такому разі треба вам усім

Запам'ятать клич тайний: Гостомисл.

З тим кличем наші всюди вас приймуть.

Овлур. Оце то гарно! За оце спасибі!

Ну, а тепер хлопята — —

Розбійники. Що таке?

Овлур *(встає з сидження.)*

Візьміть оцього зрадника, на шнур

І на гілля!

Васюта. Що? Ти би хтів — —

Овлур *(громовим голосом.)*

Мовчать!

Я ще ватажко ваш! Беріть його!

Чурило *(підходить до Кунаша.)*

А видиш, що я добрий був пророк!

*(Оstownілого Кунаша виводять з шнуром
на ший.)*

Овлур. Тепер-же слухайте, що вам скажу.

Всі враз до Києва рушаймо. З тим

Кличем, що нам той зрадник переда,

Ми вкрутимось між них. Нам треба конче

Спасти князя, пекельний замір їх
Перевернуть. Спішімо.

(Коли розбійники стоять нерішучі:)

Що-ж, чи ви
Не розумієте, що Святослав
Побачивши, що ми, розбійники,
Йому лишилися вірні, скорше нам
Дарує всі провини, ніж той
Всеслав, братоубійця і дерун?

Розбійники.

Це правда! Ти розумно радиш нам!
Веди нас! Всі з тобою йдемо! Гурра!

Овлур *(підходить до князя, що весь час
стояв під дубом осторонь, криючи своє зво-
рушення.)*

А ти, Ставуре, що про все те скажеш?
Мовчиш? Чи не подобалось тобі
Все те?

Князь *(кидається йому на шию.)*
Мій друже! Я іду з тобою!

Заслона спадає.

ДІЯ П'ЯТА.

*(Муром обведене подвіря княжої палати.
В глибині сцени видно фронт палати, з ган-
ком, до котрого йдеться сходами. З правого
боку куміси представляють причілок кня-
жої грідниці, з лівого боку вихід до ставн.
Світає, а в протягу дії робиться цілком
день.)*

Я В А І.

*(Предслава боязливо вихиляється з-за
угла грідниці й озирається по подвірю, по-
тім виходить далі, все ще держачися близь-
ко стіни.) !*

Предслава. Мої дітусі сплять. Мої
біднятка!
Набідувались, голодом намлілись,
Від стужі натряслись, в слоті
намоклись!
О, Господи! Вже рік життя такого!
Страшний рік! Нечувана покута
За гріх несповнений! Помилуй нас!
Скінчи цю пробу! Сил моїх уже
Не стане! Серце трісне в моїй груді!
(Поступає трохи далі, все озираючись.)

Нема нікого! Як же це? Чи то
Зловіщий сон манив мене? Та ні!
Всю ніч я й ока не стулила. Дика

Тривога била, мучила мене —
І не пуста тривога! Я виразно,
Виразно чула стук копит, і брязкіт
Оружжа, кроки, голоси глухі
Отут і тут і тут, кругом цих стін!
Вони тут є — чекають — поховались,
Готові на страшне, прокляте діло.
О, Боже! І невже-ж нема ратунку?

(Наближається до ганку.)

Князь спить, не знає, що навколо нього
Чатує зрада, що мов дикий звір
Чяпить¹⁾ уже, щоб скочити з криївки
І розірвать його. Сьогодні суд, —
О, так! Я добре чула, як змовлялись
Ті зрадники, Добриня й Гостомисл:
В день суду, буде смерть для Святослава.
Добриня не дожив, та смертю ще
Своєю люто він помстивсь на мні
І на нещаснім моім чоловіці.
Та другий ворог наш живе й не спочиває.
Я добре знаю, він на нині все,
Все приготівив, щоб сповнити зраду.
Нещасний князь! Немов орел у клітці
Безсильний, беззахисний він попаде
В ворожі руки! Боже! З ним пропаде
Й моя надія! Та-ж від Гостомисла
І від Всеслава нам не ждять добра!
Та що-ж! Бажала я спасти князя,
Та завзялась зла доля! Вчора вже
Останніх сил добула, вже здавалось,
Що ціль осягнена — аж ні! А нині?
Чи вже запізно? *(Хвилю мовчить*

і думає.)

Певна річ, цей двір
Обступлений навколо, відси в город

¹⁾ Чатує.

Жива душа дістатися не може.
В палаті слуг немного, та й із них,
Хто зна, чи деякі не є у змові
Із Гостомислом. Господи, хто зна,
Чи вже в тій хвили діло їх прокляте
Не сповнене? *(Вбігає на ганок.)*

Га! Все одно! Біжу
В палату, в княжу спальню, знов вірвусь.
Як князь живий — остережу його,
Тут є підземний хід із цих палат
Аж на Дніпро, туди втікти він може.
А неживий — то хай і я загину!

(Потихо входить у палату.)

І В А ІІ.

(За передньою правою кулісою чути скрип важкої брами й калатання дерев'яних засувів. По хвилі входять на сцену Гостомисл, зоружений, Завава, по жіночому вбрана та з кольчугою на грудях і з списом у руці, а за ними парами воляки, Путятя, Овлур, розбійники і князь.)

Гостомисл.

Тихенько! Не стучіть! Не гомоніть!
Справляйтесь жваво! Чи постягані
Всі відділи, що крились через ніч
В церковних огорожах та садах?

Путятя. Здається всі.

Гостомисл *(побачивши розбійників.)*

А це ось що за люди?

Путятя. Кунаш здобув нам несподівану

Підмогу: розбійницьку дружину

Підмовив, щоб ішла нам на підмогу.

Гостомисл. Це славно! *(До розбійників.)*

Гей, ви люде, а вам звісно,
Чого ви тут прийшли?
Васюта *(виступає наперед.)*

Одне нам звісно:
Робити те, що ти прикажеш, пане,
Гостомисл.

А якби це небезпеченством пахло?
Васюта Ми там у лісі смерті що година
Привикли в очі заглядать, то вже
І відучилися її боятись.

Гостомисл *(кленче його по плечі.)*

Гаразд, хлопята! От люблю таких!
А чи не з вас котрий пожартував
Цю ніч у мене в замку?

Васюта. Ні, мій пане!
Цю ніч Кунаш, твій вірний муж, між нас
Зблудивши, розповів нам, що за діло
Задумав ти. І нам той князь старий
Ненависний, бо наших без ліку,
Замучив та побив, зовсім зо світа
Зігнати вас завзявся. І ми всі
Відразу радісно пристали к ньому.
Прийшлось готовитись в дорогу, щоб
На час поспіти.

Гостомисл. Ну, а де-ж Кунаш?
Васюта. Від нас він рушив у другу
ватагу, —

Я надіюсь, що надійде ось-ось,
Бо наші всі, будь того певний, пане —
По твоїм боці стануть.

Гостомисл. Много вас?
Васюта. Всіх тридцять мужа. Та ще п'ять
пішло

Із Кунашем.

Гостомисл. Ну гарно! А тепер
Обставте двір! Щоб з гридниці в палату,
Ніхто не смів ходить, ані з палати
Не випускать душі живої! Брамуну,

Заприть! На всіх рогах кріпку сторожу
Поставте!

(Путьята, вояки, розбійники з Овлуром і князем відходять. Часть їх уставляється під вікнами, при гридниці і в темних кулісах, а головна купа, з Овлуром і князем, обсаджує ганок. На переді сцени лишаються Гостомисл і Запава.)

Гостомисл. Ну, здається, все, як слід!
Доходить до мети все наше діло.

Запава. Здається! І сама це бачу. Та проте
Немов кліщами зимними стискає
Тривога грудь мою! Ой, Гостомисле!
Боюсь чогось! Боюсь, щоб у самій
Останній хвили вся твоя робота,
Весь труд твій не розвіявся, як дим!

Гостомисл. Жіноче серце і жіночий ум!
І бачить же сама на власні очі,
Що все як слід іде, що наш противник
Немов залізним обручем з усіх
Боків обхоплений, що город спить
І не спасе його — та ні! У неї
Важніший глупий сон! Вона боїться
Тих мар пустих, що сплodiла вночі
Стривожена уява.

Запава. Мужу, мужу!
Ти не кепкуй із моїх снів! Ти-ж знаєш,
Що булава твоя пропала! Це-ж
Не сонні мари вхопили її.

Гостомисл.
Ну, що-ж, якийсь злодюга. Важне діло!
Ти тут гляди! *(Показує на палату.)*

Скрізь наші! Ми тепер
Цілої Руси долю держимо
В своїх руках! Ще хвиля і великий
Престол порожній буде, і піде

По всіх країнах руських шум і гомін!
Зворушиться від моря аж до моря
Народ. Подумай! Встануть супротивні
Могучі хвилі, а ми поверх них
Понесемось. Лиш з Гостомисла рук
Прийме великокняжюю корону
Наслідник Святослава! Ось що я
Держу в руках! На це я довго літ
Трудився, це я підготовлював,
До того йшов, і біг, і повз, і дерся.
Тепер держу цей плід моїх зусиль, —
Сам Бог мені його не вирве з рук!
Ті самі і Предслава.

Я В А Ш.

*(Зразу чути за сценою її крик, потім вона
появляється в дверях палати.)*

Предслава *(за сценою.)*
Нема його! Нема! Убили! Вкрали!
Запава. Га, що це? Крик якийсь в палаті?
Гостомисл. Справді,
Голосить хтось. *(Обоє йдуть до ганку.)*
Предслава *з розпуценим волоссям, ла-
маючи руки вибігає з палати.)*
Нема! Нема! О, Господи! Це що?
Вояки. Стій! Хто ти є? Невільно далі йти!
Предслава. Пустіть мене! Убийці!
Розбишаки!
Чи вже поквапились? Чи вже зробили
Своє прокляте діло?
Гостомисл *(підходить до неї.)*
Жінко, хто ти?
Предслава.
Я знаю, хто ти! Гостомисл! Постій,

Не бійсь мене! Дай руку, хай погляну,
Чи є ще свіжа кров на ній?
*(Хоче хопити його за руку, Гостомисл ко-
фається взад.)*

Гостомисл. Якась,
Здається, божевільна. Жінко, слухай!
Що сталося там в палаті? І чого
Ти так кричала?
Предслава. Ти мене питаєш?
Сам ліпше знаєш. Нелюде поганій,
Скажи, де князь?
Гостомисл. Де князь? Хіба його
Нема в палаті?
Предслава. Каїн! Каїн! Каїн!
»Хіба я, Боже, сторож брата мого?«
Скажи, ти вбив його чи заховав
В яку тюрму, підземну?
Гостомисл. Схаменись,
Що ти говориш, жінко? Ми князя
Не бачили. Він, певно, спить іще.
Предслава.
О, певно, спить, та вічним сном!
У спальні
Нема його, нема й сліду, по нім.
Гостомисл *(збентежений.)*
Не може бути. Ти мабуть не знаєш,
Де князя спальня! Стій! Держіть її
Ось тут! Не дайте їй кричати! А я
Піду погляну сам.
Запава. І я з тобою.
Путятя. Я думаю, що добре-б і мені
Ще з кількома піти. Не може бути,
Щоб князь отак з палати пез вночі.
Він мусить бути тут. Сховався може.
А ну зо мною двадцять наших! Треба
Перешукать усю палату.

Предслава. Юди!
Пішли Христа шукать! Та ні, нема
Його! О, Боже! Чи ти чудом виніс
Його вночі із цеї, западні?

(Гостомисл, Запава, Путята й їх дружинники входять у палату. Розбійники лигаються зібрані докола князя й Овлура.)

Я В А ІV.

Князь, Овлур, Предслава, Розбійники.

(Розмова ведеться уривано, шепт ом.)

Овлур *(обіймає Предславу.)*
Голубочко моя!

Предслава *(перелякана.)*
Геть, геть від мене!

Овлур. Предславо! Що, не пізнаєш мене?
(Відхилює візір.)

Предслава. Овлур! Мій милий!

(Кидається в його обійми — та зараз вириваєтья й відтручує його.)

Геть від мене, геть!

Ти тут! Між Юдами, що сприяглись

Князя убить, свій край продать чужому?

Овлур. Ми тут прийшли, щоби князя
спасати!

Предслава. Запізно вже! Нема його.

Овлур. Чи справді
Нема в палаті? Ти шукала всюди?

Предслава. Нема у спальні. Що деінде
він

Не заховавсь, це певно. Не такий він,

Щоби ховаться в хвилі небезпеки.

Він радше-б вийшов з голими грудьми

Поміж мечі і списи, ніж ховатись.

Овлур. Так де-ж він є?

Предслава. Чи справді не брехав

Цей Гостомисл? Чи справді він його

Не вбив, не вкрав, не закував в кайдани?

Овлур. Ні, люба. Він недавно тут прибув,

І ми всі враз у двір цей увійшли.

Предслава. Як так, то я зовсім не знаю,
що!

І думати.

Князь *(підходить до них.)*

Так слухайте мене!

Овлуре, не теряй ані хвилини:

Бери із наших половину, йди

До брами, Гостомислову сторожу

Нападьте нагло, муж на мужа, всіх

Душіть, коліть, щоб жаден ані крикнув.

Тоді біжіть у город, бийте в дзвони,

Зовіть народ, ведіть його сюди.

А я вже буду тут робить, що треба.

Овлур.

Та князь! Де князь? І що ми без князя?

Князь. Не бійся! Лиш роби, що я казав!

(Овлур, Предслава й часть розбійників відходять наперед сцени в кулісу направо. По хвилі чути там у сутінку глухий лоскіт, приглушені викрики і стогнання. Потім тихо.)

Я В А V.

Князь, Розбійники на ганку, потім
Гостомисл і Запава.

Запава *(ламаючи руки, виходить із
палати.)*

Пропало все! Сповнились сни мої!

Князя нема, він спасся, він утік!

Пропали наші голови! О, горе!

Гостомисл.

Запавочко, мовчи! Кріпися духом!

Ще-ж не страчена надія! Ще

Путятя перешукує палату.

Не може бути, щоб князь вночі у спальні

Дізнався про все, щоби з двора утік

Так, щоб ніхто його й не закримітив!

Князь *(стає перед ним і здіймає вісір.)*

Не може бути? А бачиш, що утік!

Га, зрадники! Утік, не знавши ще

Про твою зраду! Втік у темну ніч,

По божому показу. Гейже, хлопці!

Візьміть їх зараз, повяжіть і рот

Заткайте кожному, щоб не кричали!

(Гостомисл і Запава остовнілі з перестрахи, а поки можуть отямитися, вже розбійники затикають їм роти й вяжуть руки.)

Розбійники. *(з переляком.)*

О, Господи! Це князь! Ставур — це князь!

(Падають перед ним на коліна.)

О, князю наш! Змилосердись над нами!

Не погубляй нас!

Князь. Встаньте! Не лякайтесь

Нічого! Ще нам грозить небезпека!

Розбійники *(встають.)*

Все, все для тебе ми зробить готові.

Останню крові крапельку проллєм,

Щоб на твоє прощення заслужити.

Князь. Цих двоє треба заховати! Сюди

Ведіть їх ув оцю комору темну!

(Кілька розбійників відводять Гостомисла й Запаву до палати, князь говорить до них.)

Два вас при них лишіться! Скоро-б з них

Котре металось, стукало, кричать

Хапалось, бийте в голову, обухом!

(Розбійники з Гостомислом і Запавою щезають у сінях палати.)

Тепер три пари з вас хапайтеся живо!

До цих сіней дверей провадить трое.

Позамикайте їх! При кожних дверях

Ставайте два, і підпріть плечима,

А бердиші в руках держіть. Нікого

Не випускайте, доки тільки можна.

А хто-б протисся, бийте в лоб обухом!

(Кілька розбійників знов входить до палати.)

Тепер ідіть по двох і замішайтесь

Між тих, що по-під вікнами вартують!

Нікого з Гостомислових людей,

Тих, що в палаті є, не випускайте!

Хто-б ліз на двір, валіть обухом в лоб!

Ну, а про мене й згадувати не смійте!

(Часть розбійників сходять з ганку й розсипається по-під вікна.)

Багато нас ще тут лишилось?

Васюта.

Десять.

Князь *(замикає вісір.)*

Га, скоро що, будемо боронитись!

(За сценою чути голосне биття в дзвони, далі крики, гомін і тупіт.)

Го, го! Працюють наші вже по місті!

(Кричить.)

Тепер, хлопята, бачність!

Я В А VI.

(За сценою дзвони, глухий гомін. Внутрі палати чути стук, біганину. Гримують до дверей.)

Путятя *(за сценою.)*

Гей, воєводу Гостомисле? Що це?
У місті дзвонять!
Князь *(кричить у сні.)*
Так, у місті дзвонять.
Путята *(за сценою.)*
Це хто говорить? Що за чорт замкнув
Ті двері? Одчиніть там із сіней!
Розбійник.
Заждіть, бо десь ключі нам загубились!
Путята *(в середині.)*
Ламайте двері!
Розбійники. Стійте! Не ламайте!
Сюди, брати! Там тиснуть! Не давайтесь!
Путята *(в середині.)*
Що за чорти? Де Гостомисл? По що
Позамикали двері?
Голоси *(внутрі.)* Зрада! Зрада!
*(З усіх боків чути змішані крики. До ганку
збігаються прихильники Гостомисла з до-
бутими мечами.)*
Вояки. Де Гостомисл? Що дієсь тут?
Князь. Стривайте!
Чи чуєте, у місті дзвонять?
Вояки. Зрада!
Де Гостомисл?
Князь. Чи він не межи вами?
Розбійники. У нас його нема.
Путята *(внутрі.)* Ламайте двері!
Рубайте келефами!
Вояки *(на ганку.)* Що за крик
Отам у сінях? Де Путята?
Розбійники *(у сінях.)* Стій!
Хто перший випресь із дверей, той труп!
Вояки *(на ганку.)*
Там бійка в сінях! Що це?
Голоси *(з подвіря.)* Зрада! Зрада!

Князь *(з розбійниками стає у дверях і до-
буває меча, громовим голосом.)*
Проч відси! До сіней ніхто із вас
Не втиснеться, допоки¹ ми живі!
*(Прихильники Гостомисла товпляться
в ганку.)*
Розбійники *(в сінях.)* Бий! Бий!
Путята. *(внутрі.)* О, Боже! Смерть моя!
(Крик, лускіт оружжя, стогнання.)
Вояки *(в ганку.)* Це голос
Путяти! Вбитий! Проч з дверей!
Пускайте!
Хто бється там? *(Напирають на
розбійників.)*
Князь *(відслонює вісір.)*
Це я бюсь! Князь ваш бесь
Із зрадниками!
Вояки. Господи! Це князь!
*(Цофяються в перестрашу. В сінях ще йде
бійка і крик. За сценою дзвони. З правої
куліси впадає юрба народа, а по-переду всіх
Овлур і Предслава.)*

Я В А VII.

*Ті самі, Овлур, Предслава, народ уо-
ружений чим хто міг, а також розбійники.)*
Овлур *(летить до ганку.)*
Тут бються! Де Ставур?
Князь. Нема Ставура.
Овлур. О, Боже! Князь! *(Паде перед ним
на коліна.)*
Так ось хто був таємний
Товариш мій цю ніч!

¹) Допоки — доки (поль. dopóki)

О княже! Пане!

Як много я за тебе протерпіла
Цю ніч!

Князь. Господь це відплатить тобі,
Душе правдива! Встань! І ти, Овлуре,
Вставай! Скінчилось чорне лихоліття.
Ще вчора ти ізгой був і ходив
До Гостомисла красти, а віднині
Ти будеш паном в замку Гостомисла.

Овлур *(стискає його коліна.)*
О, княже, в карі й милуванню ти
Однаково великий!

Князь. Ні, Овлуре!
Я в карі був несправедливий трохи,
Та не без твоєї вини. Чому-ж ти
Мовчав уперто про причину вбивства
Добрині?

Овлур. Не без власної вини мовчав я.
Була у мене на Добриню злість,
Чи зависть може. То-ж як в п'янім стані
Він раз почав облесними словами
Мене на зраду підмовлять, щоб вбити
Тебе й Всеславу Київ передати,
Я замість відповіді вхопив меч
І розкріїв йому надвоє череп.
Протверезившись, я почав не вірить
Своїм ушам, чи справді чув такі
Слова огидні від Добрині. Совість
Мене страшенно мучила за вбивство,
А тут прийшлося-би в власній обороні
Ще пам'ять вбитого знеславить. Ні! —
Подумав я, — вже сам перетерплю
Всю кару за свій вчинок, а не буду
Імя покійника топтати в болото.

Князь *(подає йому руку.)*
По тім я пізнаю твою натуру!
Мій друже! *(Цілує його.)*
Нині я здобув два царства:

Предслава *(кидається до ніг князеві.)*

Одно, що зрадників позбувся хитрих,
А друге те, що серце віднайшов
Таке хоробре, щире, благородне!

Овлур. Де-ж Гостомисл, Запава, де Путята?

Князь. Путяту, вчаствував один із твоїх
Людей почерез тімя бердицем,
Та так, що більше вже йому не треба.
А Гостомисл і та його горда
Запава — звязані чекають кари.

(До Княн.)

Гей, діти! Обступіть цей двір довкола
І всіх оружних, хто тут є, візьміть
І пов'яжіть, і в тюрми посажайте!
Суд розслідити мусить все це діло!

*(Часть народа розходиться в різні боки
купками.)*

Та не минула ще нас буча, діти!
Ці зрадники Всеслава завізвали
На нашу землю. Треба як найшвидше
Нам готуватись всім до оборони.

Крик народа.

Всі підемо, старі й малі! Не буде
Над нами панувати князь, що ружи
Свої у братній крові полоскав.

Овлур *(кидає залізну рукавицю на землю.)*
Хай згине, хто кровавить Русь роздором!

Заслона спадає.

НАКЛАДНЯ

УКРАЇНСЬКОЇ КНИГАРНІ Й АНТИКВАРНІ

у Львові, вул. Рутовського 22.

видала досі слідуючі книжки — призначені міністерством для шкільної лектури — зі вступами і поясненнями:

Слово о полку Ігоревім (переклад з поясненнями)	2.— зол.
Грабович Іл.: Марта Борецька	1.60 „
Устиянович К.: Страстний Четвер	1.60 „
Франко І.: Абу Касимові капці	1.50 „
„ Коваль Бассім	2.— „
„ Коли ще звірі говорили	4.40 „
„ Лис Микита	3.— „
„ Оповідання	2.— „
„ Сон князя Святослава	2.40 „
Чайковський А.: Віддячився	4.— „

Дальші випуски в проготуванні!!

Надто до більших і важніших творів видає генезу і пояснення в серії

»Літературно-критична Бібліотека«.

(Кожний випуск містить докладний зміст, характеристику осіб і генезу твору).

ДОСІ ВИЙШЛИ:

1. М. Я-кий: Коментар до «Мойсея» І. Франка.
2. П. Кос: Коментар до «Боа констріктор» [І. Франка.]
3. П. Кос: Коментар до «Борислав сміється» [І. Франка.]
4. П. Кос: Коментар до «Захар Беркут» [І. Франка.]
5. П. Кос: Коментар до «Панські жарті» [І. Франка.]
6. П. Кос: Коментар до «Перехресні стежки» [І. Франка.]
7. Т. Кос: Коментар до «Енеїда» І. Котляревського.
8. Т. Кос: Коментар до «Наталка Полтавка» [і «Москаль Чарівник» І. Котляревського.]
9. Т. Кос: Коментар до «Причеп» Нечуя-Левицького.
10. Т. Кос: Коментар до «Хмари» Нечуя-Левицького.
11. Т. Кос: Коментар до «Кайдашева сім'я» [Нечуя-Левицького.]
12. Т. Кос: Коментар до «Микола Джеря» [Нечуя-Левицького.]
13. Т. Кос: Коментар до «Старосвітські батюшки та матушки» [Нечуя-Левицького.]

14. Т. Кос: Коментар до **»Над Чорним Морем«**
[Нечуя-Левицького.
15. Т. Кос: Коментар до **»Бурлачка«** Нечуя-
[Левицького
16. Т. Кос: Коментар до **»Гориславська Ніч«**
[Нечуя-Левицького.
17. І. Крук: Коментар до **»Тіни забутих предків«**
[М. Коцюбинський.
18. І. Крук: Коментар до **»Пятизолотник і Ці-
/повяз«** М. Коцюбинського.
19. І. Крук: Коментар до **»Для загального до-
[бра«** М. Коцюбинського.
20. І. Крук: Коментар до **»Fata Morgana«** М.
[Коцюбинського.
21. І. Крук: Коментар до **»На камені«** і **»Під
[мінаретами«** М. Коцюбинського.
22. І. Крук: Коментар до **»Дорогою ціною«**
[і **»В путях шайтана«** М. Коцюбинського.
23. Сойка: Коментар до **»Людина«** О. Кобилян-
[ської.
24. Сойка: Коментар до **»Царівна«** О. Кобилян-
[ської.
25. Сойка: Коментар до **»Земля«** О. Кобилян-
[ської.
26. Сойка: Коментар до **»Ніоба«** О. Кобилян-
[ської.

В найближчих випусках будуть опрацьовані твори Лесі Українки.

152121

НБ ПНУС

152121